

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA
Katedra kulturologie

Bakalářská práce

**Identita současných Lužických Srbů na příkladu tradičních
Velikonočních jízd**

**Identity of present-day Lusatian Sorbs illustrated by the example of
the traditional Easter rides.**

Vendula Hoření

Praha 2016

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 15. srpna 2016

.....

Vendula Hoření

Anotace

Základním tématem práce je problematika asimilace, které čelí Lužičtí Srbové v německojazyčném prostředí, a jejich identity spojené též s tradičními svátky a slavnostmi, jež se v komunitě udržují. V práci bude kladena otázka, zda a na čem je budován pocit odlišnosti této skupiny od německého okolí, jak se tento pocit generačně mění, jaké je soužití s okolními německojazyčnými vesnicemi a německým prostředím obecně. Dalšími výzkumnými otázkami bude, jaké mají Lužičtí Srbové podmínky v současném Německu jako původní menšina, proč se ruší lužickosrbské školy, a jak sami Lužičtí Srbové vnímají svou budoucnost. Na základě dostupné literatury a terénního výzkumu se práce zaměří na detailní rozbor otázek a rozkryje širší souvislosti současného stavu. Materiál k zodpovězení výzkumných otázek autorka uvede formou případové studie postavené na terénních poznatcích získaných pozorováním a rozhovory uskutečněnými v rámci významného svátku Velikonočních jízd křížáků, kterou komunitně-náboženská pospolitost hluboce prožívá, ale jež je zároveň i podívanou pro široké okolí.

Anotation

The basic theme of this work is the issue of assimilation faced by Sorbs in a German-speaking environment, and their identity associated also with traditional feasts and celebrations that are maintained in the community. In this work the question asked is whether and on what is builded a feeling of diversity of this group from the German environs, how this feeling changes from generation to generation, how is coexistence with the German-speaking surrounding villages and German environment in general. The other research questions are, what conditions do Sorbs have in present-day Germany as an original minority, why Sorbian schools are canceled and how Sorbs perceive their future. Based on the available literature and field research this work will focus on a detailed analysis of the aforementioned questions and reveal a wider context of the status quo. The materials to answer the research questions, the author gives a case study based on the findings of field observation and interviews undertaken under the major holiday of Easter rides of the crusaders that the deeply-religious community is experiencing, but which is also a spectacle for the whole neighborhood.

Klíčová slova

Etnologie, Lužičtí Srbové, Velikonoce, identita

Keywords

Ethnology, Lusatian Sorbs, Easter, identity

Naš kusk zemje

My njejsmy čelnje tak krući
kaž Eskimowčenjo.
My njejsmy rjenje tak bruni
kaž Afričenjo.
My nimamy tajku swětowu řeč
kaž Jendželčenjo.
My njejsmy tak bohaći na woliju
kaž Kuwajćenjo.
My nimamy wulke hory
kaž Awstričenjo ...

A tola mamy rjany kusk zemje
a w njej swoje korjenje.
Tu naš dom je,
škit a naš schow,
tu rosće nam chléb,
tu je džědowy row.
Tu mamy našu prastaru řeč
a w njej naše spěwy,
kěrluše, směwy.
Tu našich wótcow mamy,
kiž na nas hladaja ...

Tak džě smy swójbička.
Smy cyle bjez hrěcha ...

Čom wodu nam spaduja –
z našeho kužoła?

Beno Budar, Nalěčo módriny

Náš kousek země

Nejsme otužili
jako Eskymáci.
Nejsme krásně opálení
jako Afričani.
Nemáme světovou řeč
jako Angličani.
Nejsme bohatí na ropu
jako Kuvajťani.
Nemáme vysoké hory
jako Rakušani...

A přece máme nádherný kousek země
a v ní své kořeny.
Tady je náš dům,
útočiště i skryš,
tady nám roste chléb,
tady je hrob našich dědů.
Tady máme svou prastarou řeč
a v ní naše písně,
nábožné i veselé.
Tady máme své předky,
kteří nás sledují...

Jsme tak malá rodinka,
že jsme za celé tisíciletí
nebyli příčinou
ani jediné války!

Ale jsme opravdu
úplně bez hříchů,
když klesá voda
z našeho zdroje?

Beno Budar, Jaro modré
Překlad: Milan Hrabal

Obsah

Úvod.....	7	
 1.Teoretická část		
1.1 Lužičtí Srbové, živá autochtonní menšina v Německu.....	10	
1.2 Stručné dějiny Lužických Srbů.....	18	
1.3 Velikonoční jízdy křížáků.....	25	
 2.Metodologická část		
2.1 Vstup do terénu.....	32	
2.2 Exkurze do Lužice na Velikonoce 2011.....	34	
2.3 Terénní výzkum v Lužici na Velikonoce 2014.....	37	
2.4 Terénní výzkum v Lužici na Velikonoce 2016.....	39	
 3. Empirická část		
3.1 Přepis rozhovorů z terénního výzkumu v Lužici na Velikonoce 2014.....	42	
3.2 Přepis rozhovorů z terénního výzkumu v Lužici na Velikonoce 2014.....	54	
 Závěr.....		63
Seznam literatury.....		66
Seznam obrázků.....		70

Úvod

Tato práce se zabývá autochtonní slovanskou menšinou Lužických Srbů žijící na území Spolkové republiky Německo. Snaží se zmapovat současný stav lužickosrbské identity, jak je vytvářena a udržována a jak se Lužičtí Srbové vymezují vůči německému prostředí. Pro terénní výzkum bylo zvoleno období významného svátku Velikonočních jízd křížáků jako konkrétního vyjádření etnické identity, jenž má pro věřící komunitu silný duchovní a sjednocující význam.

Prvotní seznámení s lužickosrbským obyvatelstvem, jež působí „jak z jiného století“, ve mně vyvolalo množství otázek nejen o tom, jak je možné, že se udrželi jako etnická menšina až dodnes, ale především, jak mohou být například mladí Lužičtí Srbové kompatibilní s dnešní dobou. To bylo motivací k tvorbě této práce formou případové studie, vycházející z terénních poznatků získaných na Velikonoce roce 2014 a v roce 2016 v Lužici a sledováním událostí pod záštitou Společnosti přátel Lužice v Praze v tomto období.

Práce je členěna do tří částí: teorie, metodologie a vlastní výzkum. Pro zasazení problematiky do širšího teoretického rámce se ve své práci opírám jednak o odbornou literaturu, zabývající se obecně pojetím národa, etnicity, etnické identity a problematikou menšin, jednak prameny orientující se konkrétně na Lužické Srby. Pro realizaci praktické části čerpám z metodologických příruček kvalitativního výzkumu. Dále vycházím z analýzy rozhovorů a pozorování a literární lužickosrbské produkce.

Na etnicitu Lužických Srbů nahlížím brýlemi sociálního konstruktivismu. Lužičtí Srbové stejně jako jiné etnické skupiny jsou výsledkem mnoha společenských procesů, jak těch velkých historických, tak těch malých každodenních. Pro pochopení dlouhodobého procesu, jenž podle modernistické teorie stojí na počátku vzniku národů v Evropě a tedy i etnorevitalizačního hnutí Lužických Srbů, je stěžejní dílo *Národy a nacionalismus* (1983) od Ernesta Gellnera. Tento sociální antropolog vysvětluje společenské změny, které měly za následek vznik nacionalismu, z něhož vychází každý národ, ať už vytvořil státní útvar či ne. Ve stejném duchu sociálního konstruktivismu se k nacionalismu vyjadřuje i český antropolog Miroslav Hroch, jenž se v publikaci *Evropská národní hnutí v 19. století* (1986) věnuje způsobu etablování národních hnutí, jejichž myšlenky se nepřímo vztahují na tvorbu etnické identity Lužických Srbů.

Pro studium mezietského vztahu Lužických Srbů s Němci je zásadní sborník *Ethnic Groups and Boundaries* (1969), kde norský sociální antropolog Frederik Barth přichází s

instrumentalistickým paradigmatem, podle nějž je etnicita relační a situační. Lužičtí Srbové, kteří své identity přepínají podle potřeby, netvoří výjimku. Etnicitou se také zabývá také norský antropolog Thomas Hylland Eriksen v knize *Etnicita a nacionalismus* (2012) a vnímá ji jako produkt sociální interakce dvou etnických skupin.

Mechanismy konstrukce identity národa studuje ve své práci *Imagined Communities* (1983) americký politolog Benedict Anderson. Tvrdí, že u jakékoliv komunity přesahující rozměry malé vesnice se musí na tvorbě národa pracovat. Proto i na Lužické Srby je třeba nahlížet jako na "společenství myšlené". Ve stejném roce vychází neopomenutelné dílo *The Invention of Tradition* (1983), ve kterém britský historik Eric Hobsbawm chápe tradice jako "vynalézané", jako soubor praktik a rituálů, jež se svým opakováním vyvolávají představu spojitosti s minulostí. Velikonoční jízdy jsou jednoznačně takovým souborem praktik. Pro odkrytí podstaty této tradice se opřeme i o teorie náboženského rituálu Roye A. Rappaporta v díle *Ritual and Religion in the Making of Humanity* (1999).

Etnickými menšinami se u nás zabývá etnolog Leoš Šatava, který ve své publikaci *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace* (2009) předkládá úspěšné modely na poli etnicko-jazykové revitalizace. Lužičtí Srbové jsou příkladem takové revitalizace probíhající v současnosti. K zajímavému zjištění, podporující etnický instrumentalismus Frederika Bartha, dochází Šatava ve své studii *Etnická identita a zájem o zachování lužickosrbského jazyka a kultury u žáků druhého stupně lužickosrbských základních škol* (2006) v časopise *Studia Ethnologica Pragensia*, podle nějž Lužičtí Srbové mají němčinu spojenou s pragmatickými aspekty každodenního života, zatímco lužická srbština je u nich zakotvena silným emočním vztahem. Pro prvotní orientaci v teoriích etnicity je dále vhodná jeho kniha *Etnicita a jazyk: teorie, praxe, trendy: čítanka textů* (2013).

V oblasti metodologie výzkumné práce jsou hlavními zdroji *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (2005) českého sociologa Jana Hendla, *Ako robíť kvalitatívny výskum* (2005) anglického sociologa Davida Silvermana a *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches* (2011) amerického antropologa Bernarda Russella.

Do odborné literatury zabývající se konkrétně Lužickými Srby spadá již výše zmíněný Leoš Šatava, který výsledky svého studia prezentoval v několika sbornících. Jedná se především o články *Jazyk, etnicita a Lužičtí Srbové* (2006) zveřejněný v časopise *Slovanský přehled*, *Etnická identita, jazykové postoje a recepce kultury u žáků lužickosrbských škol*

(2006) v časopise Český lid, *Roviny novodobé lužické a lužickosrbské identity: Lužickosrbské elementy jako společný jmenovatel lužického regionalismu* (2012) v časopise Studia Ethnologica Pragensia. Velikonočními jízdami se zabýval i český sorabista Zdeněk Boháč v článku *Velikonoční jízdy v Lužici* (1966) v časopise Český lid.

Z ostatních zdrojů zabývajících se konkrétně Lužickými Srby je vhodné seznámit se s publikací české historičky Libuše Hrabové *Stopy zapomenutého lidu: Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii* (2006), kde autorka mapuje vývoj Polabských Slovanů od 7. století po současnost. Dějinami se zabývá historik a sorabista Petr Kaleta v práci *Češi o Lužických Srbech* (2006). Pro pochopení dějin a současnosti Lužických Srbů v kontextu je jednoznačně zásadní zdrojem výjimečná publikace sorabisty Radka Čermáka a antropologa Giuseppe Maiella *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů* (2011). Dále stručná publikace *Tonoucí ostrovy: vyprávění o těch, kteří jsou našimi sousedy* (1999), kde František Vydra vedle dějin popisuje vývoj jazyka, zvyků, spolků atd. Velikonočními jízdami se zabývá podrobná publikace lužickosrbského autora Alfonse Frencla *Křižerjo* (1992). Jiným zdrojem o Velikonočních jízdách může být i dvoudílný pořad *Velikonoce v Lužici a pod Lužickými horami* (Česká televize, premiéra 24.4. 2011). Povedený byl také díl publicistického cyklu Historie.cs: *Jak přežili Lužičtí Srbové* (Česká televize, 21.11. 2015), jehož hosty byli čeští lužickosrbští historici a sorabisté. Významné zdroje internetových stránek jsou: www.sorben.org, ski.sorben.com, www.luzice.cz (Společnost přátel Lužice), www.domowina-verlag.de (Lužickosrbská národní a kulturní organizace Domowina). A konečně vždy ochotně poradí a odkážou na odborníky ve Společnosti přátel Lužice sídlící v Lužickém semináři v Praze.

1. Teoretická část

1.1 Lužičtí Srbové, živá autochtonní menšina v Německu

Lužičtí Srbové jsou poměrně malá etnická skupina žijící na historickém území Lužice v dnešní Spolkové republice Německo. Toto původní slovanské obyvatelstvo tu udržuje tradiční formu pospolitosti a nikdy nevytvořilo pevnou státní strukturu. Jejich české označení je odvozeno od autoetnonyma *Serbja* – Srbové, jež se u Slovanů nevyskytovalo ojediněle. V češtině nemáme distinktivní pojmenování pro Srby z Lužice a Srby ze státu Srbsko jako je tomu v němčině *Sorben* x *Serben*, proto se přidává k jejich odlišení toponymické adjektivum. Lužičtí Srbové zas Srby ze státu Srbsko označují *Južni Serbja*. Poměrně dlouhé pojmenování Lužičtí Srbové budeme v této práci občas nahrazovat kratší variantou Srbové, případně pro jazykové varianty dolní a horní lužická srbština použijeme zkratky dls. a hls.

Název oblasti Lužice je zdvojnásobné substantivum od slova *luža*, tedy země plná luhů, bažin a mokřin, jak o tom svědčí četná místní jména, typickou bažinatou oblastí je dodnes dolnolužická oblast Blata (Spreewald).¹ Půda tu byla velice úrodná a tak zde první slovanští osadníci v údolích stavěli vesnice typu okrouhlice, kde domy byly uspořádány okolo kruhové návsi, uprostřed níž byl obvykle menší rybník, a kolem domů pak byla pole. Po zemědělské revoluci tu pak kolem 12. a 13. století pozdější němečtí kolonisté zakládali ve vyvýšených polohách dlouhé lánové vesnice. Lány byly dlouhé a úzké z důvodu obtížného otáčení nově vynalezeného velkého pluhu. Tyto dva typy vesnic můžeme rozpoznat v oblasti dodnes. Učebnicovým příkladem okrouhlice s dochovanou lidovou architekturou je srbská vesnice Swinjarnja (Schweinerden).

Lužice se dělí podle toku řeky Sprévy na Horní na území Saska s centrem v Budyšině (Bautzen), a na Dolní, jež leží v Braniborsku a má své středisko v Chotěbuzi (Cottbus). Obě části se od sebe liší jazykově, rozeznáváme dolní a horní lužickou srbštinu. Jazyky obou oblastí jsou si dost vzdálené a jejich obyvatelé si vzájemně nerozumí. Mezi Horní a Dolní Lužicí se nachází ještě oblast kolem obce Slep (Schleife), kde se hovoří slepjanským dialektem.

Identita Lužických Srbů je úzce spjata s užíváním jazyka, a proto i míra jeho užívání souvisí se zachováním či ztrátou národního vědomí. Srbové mají dvojí identitu a jsou

¹ KALETA, P. Češi o Lužických Srbech. Praha: 2006. str. 16

bilingvní. Vzhledem k tomu, že jsou etnickou menšinou žijící ve státě, kde je oficiálním jazykem němčina, tak právě užívání lužické srbštiny je jedním z definičních znaků jejich „srbskosti“. Míra jazykových znalostí Lužických Srbů hlásících se k lužickosrbské národnosti se však různí. Pojďme se nyní podívat na jednotlivé jazykové oblasti a jejich současný stav. Počty jsou pouze orientační, neboť v Německu neexistují žádné oficiální statistiky. V německém sčítání lidu se nezjišťuje národnost populace, tento pojem se rovná státní příslušnosti.

Jazykové území Dolní Lužice, jež spadá pod spolkovou zemi Braniborsko, je vymezeno zhruba městy Chotěbuz (Cottbus), Lubnjow (Lübbenau), Luboraz (Lieberose) a Baršč (Forst). Po druhé světové válce tu klesl počet osob hlásících se k lužickosrbské národnosti z 200 000 na dnešních 50 000, jeden z důležitých faktorů tak výrazného poklesu je těžba hnědého uhlí a jím způsobené vysídlování vesnic.² Ludvík Vaculík ve svém fejetonu píše: „*Vláda NDR, když otvírala povrchové doly v Dolní Lužici, srbštinu vlastně odbagrovala*“.³ Vyskytují se tu jen izolované ostrůvky, v nichž se lužickosrbsky hovoří pouze v rámci jednotlivých rodin. Jazyk ovládají spíše starší lidé, mezi mladými znalost jazyka upadá. Situaci můžeme označit za kritickou. Lužickosrbští mluvčí jsou jen v několika vesnicích severně od Chotěbuzi (Cottbus), především v obci Hochoza (Drachhausen).

V oblasti mezi Dolní a Horní Lužicí mezi Wojereci (Hoyerswerda) a Chotěbuzí (Cottbus) je situace obdobná, velká část území je poškozena povrchovou těžbou, můžeme zde hovořit již jen o několika málo rozptýlených rodinách či jedincích. Výjimku tvoří obec Slep (Schleife), jež si zachovává určitý svéráz. Ačkoli tu srbsky mluví jen malá část obyvatel, je tu podobně jako v dalších takových oblastech snaha jazyk revitalizovat např. ve školství bilingvním projektem Witaj.

Horní Lužice, spadající do spolkové země Sasko, je oblastí přibližně mezi městy Biskupice (Bischofswerda), Wjelecin (Wilthen), Lubij (Löbau), Běla Woda (Weisswasser), Grodk (Spremberg), Zły Komorow (Senftenberg) a Kamenec (Kamenz). Má asi 40 000 obyvatel hlásících se k lužickosrbské národnosti, ale i zde došlo ke zmenšení jazykového území, ještě v 50. letech 20. století se běžně hovořilo srbsky až po Wjelecin (Wilthen) a Załomi (Sohland) u českých hranic. Situace obec od obce liší, obecně ale platí, že znalost lužickosrbského jazyka mezi mladými stále klesá.

² ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 48 - 49

³ VACULÍK, Ludvík: Za Budyšinom napravo, In: Lidové noviny 17.8. 2004

Naprosto výjimkou mezi všemi jazykovými oblastmi, které mírou národního vědomí naprosto převyšuje, je tzv. katolická Horní Lužice, ohraničená městy Budyšin (Bautzen), Kamenec (Kamenz), Wojerecy (Hoyerswerda). Lužických Srbů katolíků je zhruba 10 000⁴ a naprostá většina se tu nejenže k Lužickým Srbům hlásí, ale především běžně každodenně užívá srbštinu na veřejnosti, nejen v rodinách, ale v celých vesnicích. Na ulici se tu můžete dát se Srby bez problémů do řeči. Zkrátka zde se lužickosrbsky „žije“. Právě tato „živá“ komunita katolických Lužických Srbů je hlavním předmětem zájmu této práce.

Náboženství je vedle jazyka dalším výrazným faktorem, jímž se katoličtí Lužičtí Srbové vymezují vůči svému okolí. V okolní tradičně evangelické oblasti má většina obyvatel k církvi velice střízlivý či nulový vztah. Zatímco u katolických Srbů je církevní, rodinný i společenský život úzce propojen a autorita kněze vždy byla a je tmelícím prvkem v udržení národního vědomí.

Srbové jsou naprosto většinově venkovským obyvatelstvem, města byla historicky německá, Srbové se v nich nesměli usazovat.⁵ V neformální metropoli Horní Lužice Budyšině (Bautzen) tvoří Lužičtí Srbové pět až deset procent obyvatel.⁶ Katolické mše se tu slouží v kostele *Cyrkej našeje lubeje knjenje* (Liebefrauenkirche) a evangelické v *Michalska cyrkej* (Michaeliskirche). Ekumenismus tu ztělesňuje dóm sv. Petra (Patri-Dom), který byl v 16. století rozdělen na polovinu, loď využívají evangelíci a presbytář katolíci, každá víra v jiný čas.

Katoličtí Srbové se hlásí k cyrilometodějské tradici, jedná se však spíše o ideologii nežli o historický fakt. Ukazuje to na vůli lužickosrbské elity po příslušnosti ke Slovanům a nikoli Němcům. Ve skutečnosti se slovanské kmeny v oblasti Lužice christianizaci dlouho bránily. Pokřesťanštit Srby se snažil jak Karel Veliký za Franské říše, Východofranská říše, Svatopluk I. za Velkomoravské říše a opět Východofranská říše. Až se to podařilo Jindřichu I. Ptáčníkovi, vládci Východofranské říše.⁷ Jistě zatím šlo jen o vyšší vrstvu společnosti, pokřesťanštění veškerého obyvatelstva ještě nějakou dobu trvalo.

U Srbů tak dlouho přežívaly prvky jejich původní pohanské kultury, založené na animistických představách. V lužickosrbské lidové slovesnosti a bájesloví se setkáváme s přírodními nadpřirozenými bytostmi, jež jsou často společné pro folklór celé Evropy:

⁴ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 48 - 49

⁵ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 32

⁶ PALATA, L. Velikonoční jízda, největší svátek Lužických Srbů. Český rozhlas. 19.4. 2014.

⁷ TŘEŠTÍK, D. K významu christianizace při vytváření státu, In: Počátky Přemyslovců. Praha: 1997. str. 297-311

polednice, klekánice, morava, vodník, spící rytíř, skřítki *lutki*, plačící dítě *bože sedleško* atd. Novější pověsti jsou o dolnolužickém bájném šlechtici *Serbski kral* a hornolužickém čarodějovi Krabatovi, jenž má podobně jako jeho „německý protějšek“ Dr. Faust v moderní době mnohá umělecká zpracování.⁸

Významným identifikačním aspektem, upevňujícím kolektivní identitu a sociální soudržnost Lužických Srbů je udržování zvyků a tradic.⁹ Ty se koncentrují kolem hlavních křesťanských svátků, anebo jsou spjaty se zemědělským rokem. Každý region praktikuje jiné, ale široce jsou rozšířeny zimní a jarní folklorní zvyky jako ptačí svatba, masopust, výroba kraslic, koulení vajec z kopce, vynášení smrtky, přinášení živé vody do domu, pálení velikonočních ohňů a čarodějnic, stavění májek či obyčeje spjaté s obdobím žni jako trhání kohouta, jízda po strništi nebo zasahování otvoru zavěšeného věnce. U církevních svátků je to vedle Vánoc a Velikonoc například průvod žen nastrojených jako *družki* v Róžantu (Rosenthal) během slavnosti Těla a Krve Páně a mnohé další. Při těchto příležitostech jsou ženy i muži často oblečeni ve slavnostních krojích, které se liší dle náboženského vyznání i oblastí. Z dřívějších deseti variant jsou dosud v užití čtyři v regionech Budyšin (Bautzen), Slepo (Schleife), Wojerecy (Hoyerswerda) a Chotěbuz (Cottbus).¹⁰

Aby mohla být zachována a předávána lužickosrbské národní vědomí, nestačí dnes již tradiční pospolitost. Obrovský vliv většinového německého prostředí ve všech sférách soukromého i veřejného života musí vyžadovat instituce podporující lužickosrbskou identitu. Lužickosrbský spolkový život je velmi čilý a různorodý, nezvykle velký podíl lidí se aktivně účastní kulturního života. Vedle velkého množství folklorních, kulturních a církevních organizací existuje i sportovní *Serbski Sokol* či vědu podporující *Maćica Serbska* či sdružení podnikatelů *Zwjak serbskich rjemeslnikow a předevozacelow*. Pro mladé je tu spolek *Pawk*. V Budyšině sídlí dvojjazyčné *Němesko-serbske ludowe džiwadlo* a *Serbski ludowy ansambl*. Zastřešující organizací většiny spolků je *Domowina* se sídlem v Srbském domě v Budyšině (Bautzen). Značná část lužickosrbských národních aktivit a institucí je financována nadací *Založba za serbski lud*, jejímiž přispěvateli jsou německá spolková vláda a země Sasko a Braniborsko.¹¹

⁸ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 25

⁹ HOBBSBAWM, E. The Invention of Tradition. Cambridge: 1999. str. 9

¹⁰ Serbja – Serby. Lužičtí Srbové. (Cottbus: 2001.) Překlad ŠATAVA, L. Praha: 2005.

¹¹ Lužice a Lužičtí Srbové dnes, Společnost přátel Lužice, 2007.

Srbština má své zastoupení i v médiích. V horní lužické srbštině vychází deník *Serbske nowiny*, v dolnolužické srbštině týdeník *Nowy Casnik*. Kromě těchto novin vychází řada dalších tiskovin, časopisů pro děti, církevních i kulturních měsíčníků jako *Katolski Posol* a evangelický *Pomahaj Boh* apod. Na internetu, otevřeném médiu, tedy méně závislém na podpoře státních institucí, vznikla řada internetových verzí tiskovin, diskuzní fóra a webové stránky spolků, obcí či soukromých osob. V omezené míře se objevují lužickosrbské pořady v rozhlasu a televizi. V rámci saské rozhlasové stanice MDR a braniborské RBB působí lužické redakce v rozsahu cca 30 hodin týdně a v rámci saské televizní stanice MDR a braniborské RBB je vysílán jednou měsíčně hornolužický magazín *Wuhladko* a dolnolužický *Łužyca*. Filmové studio *Sorabia* produkuje filmy s lužickosrbskou tematikou, dabuje dětské a naučné filmy, natočilo i dvě filmové pohádky a pracuje na dalších.¹²

Ludowe nakladnistwo Domowina od svého vzniku v roce 1958 do roku 1989 vydalo 3000 publikací,¹³ což je vzhledem k malému počtu Lužických Srbů pozoruhodné a při srovnání s obdobnými etniky ojedinělé. Tento národ se dlouhodobě ocitá na tenkém ledě, prožívá jakési permanentní „národní obrození“. Jurij Brěžan, Kito Lorenc a Jurij Koch jsou literáti evropského významu, jejichž díla jsou překládána do všech světových jazyků. Pro ně by bylo vzhledem k dosaženým úspěchům jistě pragmatičtější psát pouze německy, jazykem, který ovládají všichni Lužičtí Srbové a dalších asi 100 milionů mluvčích, ale nedělají to.

Zásadní roli při vytváření moderního národa a udržování jeho kontinuity má školství v národním jazyce.¹⁴ To bylo v Lužici zavedeno po druhé světové válce na základě tzv. Srbského zákona z roku 1948.¹⁵ V Lužici byly ustaveny tři typy škol A, B a C. Školy typu A s lužickou srbštinou jako vyučovacím jazykem vznikly v katolické Horní Lužici a v Budyšině. Školy B s vyučovacím jazykem německým a povinnou lužickou srbštinou jsou ve zbytku oficiálně dvojjazyčné Lužice. A školy C čistě německé, ve větších městech.¹⁶ V Lužici dnes existují čtyři lužickosrbské *zakladna šula* (Grundschule), odpovídající 1. stupni ZŠ v ČR, v Ralbicích (Ralbitz), Worklecích (Räckelwitz), Chrósćicích (Crostwitz), a v Pančicích-Kukowě (Panschwitz-Kuckau) a dvě *srjedźna šula* (Mittelschule), odpovídající 2. stupni ZŠ

¹² Lužice a Lužičtí Srbové dnes, Společnost přátel Lužice, 2007

¹³ HRABAL, M. Jazyk, jímž porozumíš větru: antologie lužickosrbské poezie. Praha: 2007. Doslov, str. 220 - 223

¹⁴ Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu.

¹⁵ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 284 - 285

¹⁶ <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>

v ČR, v Ralbicích (Ralbitz) ve Worklecích (Räckelwitz). V Budyšině a Chotěbuzi existují gymnázia, kde se vyučuje dvojjazyčně podle tzv. modelu 2plus.¹⁷ To znamená, že se ve škole užívá rovnocenně němčiny a lužické srbštiny na úrovni mateřského jazyka a vedle těchto dvou jazyků si žáci volí ještě jeden cizí světový jazyk (angličtina, francouzština, španělština). Vysokoškolské studium sorabistiky zajišťuje univerzita v Lipsku (Leipzig). Také je budována síť mateřských školek, v katolické Horní Lužici je jich převážná většina jen v srbštině. V oblastech, kde je jazyková znalost nízká, kde děti neznají srbštinu z domova, jsou od roku 1998 zaváděny dvojjazyčné školky pod záštitou programu *Witaj*, kterým se Lužičtí Srbové inspirovali od Bretonců. Projekt je založen na principu tzv. imerze, tedy „ponoření se“ do cizojazyčného světa v raném věku, což se ukazuje jako nejefektivnější při osvojování cizí řeči. Ve třídě jsou přítomni dva vychovatelé a každý mluví na děti bez přepínání jedním jazykem.

Lužičtí Srbové v Německu tvoří oficiálně uznávanou národnostní menšinu. Od ostatních menšin a skupin přistěhovalců se liší v jednom podstatném bodu, nemají svůj samostatný stát, ke kterému by náleželi. Ze symbolických projevů jsou v Lužici např. dvojjazyčné nápisy a dopravní značení; nebo může být oficiálně používána lužickosrbská vlajka, tvořená barevnými pruhy modré, červené a bílé barvy. Prvním výrazným krokem v uznání lužickosrbských práv jako menšiny byl tzv. Srbský zákon na saské straně v roce 1948 a na braniborské v roce 1950.¹⁸ I v období NDR se do celostátní, saské i braniborské ústavy přidávaly pro-lužickosrbské články, velký legislativní zlom pak nastal po roce 1989, jenž posílil možnosti kulturní i politické participace Lužických Srbů.¹⁹ V roce 1991 byla zřízena spolkovými zeměmi Sasko, Braniborsko a celoněmeckou spolkovou vládou veřejnoprávní nadace bez statusu právního subjektu *Založba za serbsky lud*, jenž funguje jako materiální základna na podporu lužickosrbských institucí.

Znění zákona se však nemusí shodovat s realitou. Potíž mnohdy tkví v pouhém formálním naplňování zákonné ochrany menšin. Objem finančních prostředků je předmětem téměř neustálých diskuzí a sporů. Kvůli nedostatku peněz došlo k omezení, případně ke zrušení některých institucí, snížil se počet vydávaných knih apod. Dnešní oblast Lužice je

¹⁷ http://www.sorbisches-gymnasium.de/sorbisch/ueber_uns/geschichte-cz.htm

¹⁸ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 284 - 285

¹⁹ HOLOMKOVÁ, Marta. Lužičtí Srbové v NDR a SRN: kulturně-politická transformace. Praha: Karlova Univerzita, Institut mezinárodních teritoriálních studií, 2008. Vedoucí bakalářské práce PD Dr. Volker Zimmermann.

zároveň postižena velkou mírou nezaměstnanosti, což způsobuje odliv zejména mladých lidí za prací hlavně do západní části Německa. Nezaměstnanost v Lužici je podle způsobu výpočtu až třetinová a některá města opustilo až 40% obyvatel.²⁰

S nejfatálnější nepřízní se však Lužičtí Srbové potýkají na poli školství. V Sasku je na otevření ročníku nutno 40 dětí, proto dochází k masivnímu zavírání škol. V letech 2001 - 2003 byla zrušena *srjedžna šula* (Mittelschule) v Chrósćicích (Crochwitz), což je oblast s nejsilnější lužickosrbskou identitou, tedy zavření školy znamenalo velkou ztrátu, podle průzkumů etnologa doc. Šatavy právě tato lužickosrbská škola měla nejvyšší úroveň ze všech ostatních.²¹ Následně v roce 2007 byla ze stejného důvodu zrušena i *srjedžna šula* (Mittelschule) v Pančicích-Kukowě (Panschwitz-Kuckau). Od roku 2012 braniborské ministerstvo školství omezilo výuku programu Witaj v základních školách v Dolní Lužici.²²

Rušení škol vyvolalo dosud nevidaně silnou vlnu protestů. Škola v Chrósćicích měla být zrušena kvůli nenaplnění požadovaného počtu dětí v jednom ročníku, v roce 2001 mělo do 5. třídy nastoupit pouze 17 dětí. Období protestů od 8. srpna do 11. září 2001 se nazývá *Chrósćan zběžk*, tedy chrósćická vzpoura. 8. srpna protestovalo před školou kolem tisícovky zanícených lidí. Etnolog Leoš Šatava to komentuje následovně: „*Je důležité, že tradičně „poslušní”, „mírumilovní” a vůči jakémukoli vládnoucímu režimu loajální („kraloswěrní”) Lužičtí Srbové dokázali překonat psychologickou bariéru a stereotyp v pohlížení na sebe sama coby na „odporu neschopný” národ.*“²³ V den zahájení nového školního roku dokonce vyučování probíhalo nelegálně, děti byly vyučovány dobrovolnými učiteli. Kvůli teroristickým útokům 11. září 2001 v New Yorku se však tento „poslušný”, „mírumilovný” národ rozhodl z piety zrušit naplánované protesty a tímto datem celá vzpoura skončila.

Podíváme-li se na Lužické Srby optikou významných antropologických teorií, bude nás zajímat pojetí pojmů jako je národ, etnicita a etnická identita. Teoretik vzniku moderních národů Ernest Gellner nám nabízí dvě, jak sám říká provizorní, definice národa:

1) kulturní: „*Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když sdílejí stejnou kulturu, při čemž kultura znamená soubor myšlenek a znaků a představ a způsobů chování a dorozumívání.*“

²⁰ <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>

²¹ <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>

²² <http://www.luzice.cz/home/zpravy/zpravy.dot?id=17993>

²³ ŠATAVA, L. Výročí chrósćické vzpoury. Česko-lužický věstník 2001/9

2) voluntaristickou: „Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když uznají jeden druhého za náležejícího ke stejnému národu. Jinými slovy, člověk dělá národy, národy jsou plody lidských přesvědčení, loajality a solidarity.“²⁴

Taková vůle náležet ke stejnému národu vzniká na základě budování etnické identity. Identifikace se děje skrze etablování rozdílů vůči někomu jinému. Bez rozdílů neexistuje přirozený jev skupinové identifikace nazývaný „my a ti druzí“. Lužičtí Srbové jsou obklopeni většinovou populací dominantní kultury národního státu, vůči které se vymezují. Tomas Hylland Eriksen tvrdí: „Teprve v kontaktu s druhými objevujeme, kdo vlastně jsme.“²⁵ Důležité je si uvědomit, že identita a její vyjednávání není nic daného, pevného a neměnného. Identifikace tedy není tolik o tom, jaké zde skutečně existují rozdíly, ale spíše o tom, jaké rozdíly se stávají sociálně relevantními.²⁶ Kulturní odlišnosti se stanou relevantními jedině v sociální interakci, proto jsou pro vytváření etnické identity klíčové kontrasty. U Lužických Srbů jsou takovými kontrastními rozdíly především lužickosrbský jazyk a příslušnost ke katolické církvi. Při příjezdu do katolické Horní Lužice si každý hned všimne vatikánských a lužickosrbských vlajek, křížů s Ježíšem a nápisů v lužické srbštině jako symbolů lužickosrbské národní a církevní identity.

Dynamický model etnicity Fredrika Bartha odmítá pojetí národa jako něčeho daného, nezpochybnitelného a trvalého. Etnicita je aspektem vztahu, nikoli vlastností jedince či skupiny. Barth se zaměřuje především na hranice, které jsou mezi jednotlivými etnickými identitami. Tyto hranice jsou sociálním produktem a jsou velice tvárné a pohyblivé. Barth zdůrazňuje, že etnicita je situační a vztahová.²⁷ A právě vztahovost vůči německojazyčnému prostředí je u Lužických Srbů zásadní, jsou bilingvní a své identity často přepínají.

²⁴ GELLNER, E. Národy a nacionalismus. Praha: 1993. str. 18

²⁵ ERIKSEN, T. H. Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál. Praha: 2008. s. 317

²⁶ ERIKSEN, T., H. Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě. Praha: 2007. s. 67 - 68

²⁷ BARTH, F. Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference. Long Grove: 1998. str. 9 - 39

1.2 Stručný přehled dějin Lužických Srbů

Území dnešního Německa, tedy přibližně oblast mezi řekami Sálou a Labem a mezi Nisou a Odrou, osidlovali v rámci stěhování národů od počátku 6. století kmeny Polabských Slovanů (kmenové svazy Luticů, Obodritů a Srbů – viz mapa). Oblast dnešních Lužických Srbů byla obývána kmenem Lužičanů (Dolní Lužice) a Milčanů (Horní Lužice). Srbové byli v 7. století vazaly Sámovy říše, následně v 8. a 9. století Franské říše. V 10. století zahájil král Východofranské říše Jindřich I. Ptáčník vůči Polabským Slovanům expanzi, ti se ocitli v německém područí a do 13. století byla většina kmenů plně germanizována.²⁸

Důvody tohoto podmanění vycházejí z rozdrobenosti a nejednoty kmenů Polabských Slovanů. Toto zemědělské obyvatelstvo nevybudovalo na rozdíl od svého silnějšího nepřítele raně středověký státní celek. Neproběhla u nich christianizace, tudíž by panovník ani nemohl budovat stát na základě autority „z Boží milosti“.²⁹ V důsledku toho chyběla církevní a politická struktura, na jejímž základě by mohla vzniknout správní síť. Při taženích proti Slovanům mezi jednotlivými kmeny navíc často panovala vzájemná nevraživost.

Asimilaci se z Polabských Slovanů delší dobu bránili například geograficky izolovanější Drevané, jejichž poslední rodilá mluvčí zemřela v roce 1756.³⁰ Jako jediní se však plně neasimilovali pouze Lužičtí Srbové. Přes výrazný pokles jejich počtů napříč staletími se po ztrátě samostatnosti udrželi na svém území jako živá menšina víc jak tisíc let, a to až dodnes.

Dějiny Lužických Srbů jsou výrazně propojeny s těmi českými. V 11. a znovu ve 12. až 13. století byla Horní Lužice součástí českého státu. Během 14. století byly postupně obě Lužice připojeny k českému království a přetrvaly tak zhruba tři staletí.³¹ Tou dobou slovanské obyvatelstvo naprosto převažovalo na celém území Lužice. Ačkoli sami sebe nazývají Srbové, tedy *Serbija*, v němčině byli obecně nazýváni Wenden. Označení Wenden

²⁸ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 291 - 294

²⁹ TŘEŠTÍK, D. K významu christianizace při vytváření státu, In: Počátky Přemyslovců. Praha: 1997. str. 297-311

³⁰ VÍŠEK, Z. Nejzápadnější Slované – Drevané. In: Listy 6/2014

³¹ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 265

mělo hanlivý přízvuk,³² na Srby bylo nahlíženo pohrdavě jako na chudé venkovany hovořící jiným jazykem s pohanskou pověstí.

Srbové v tehdejší společnosti nemohli dosahovat vyššího postavení přes různá nařízení znemožňující jejich obchodní činnost a integraci do městské společnosti. K získání statusu měšťana se musel předkládat dokument prokazující, že oba rodiče jsou německého původu. Karel IV. usiloval o zrovnoprávnění německého a slovanského lidu v říši, což formálně provedl roku 1356 v říšské ústavě, jež je dnes známa jako Zlatá bula Karla IV.³³

V průběhu 15. století postupně český stát přišel o některé části Dolní Lužice včetně její metropole Chotěbuzi a ty připadly do rukou braniborského kurfiřta. Největší společenskou změnu pro srbské obyvatelstvo však přineslo 16. století. Reformace sice hlásala, že se má namísto nesrozumitelné latiny do náboženských obřadů zavést živý jazyk, tím byla ale v první řadě myšlena němčina. Mezi Lužickými Srby se traduje, že samotný Luther předpovídal jejich brzký zánik, proto bylo podle něj zbytečné překládat bibli do srbštiny.

Zásadní událostí pro Srby byl Augšpurský mír v roce 1555, kterým bylo ukončeno první období náboženských válek. Reformované farnosti tak mohly užívat národního jazyka při liturgii a v důsledku toho rovněž vzniklo náboženské písemnictví v lužické srbštině.³⁴ Podle ustanovení *cuius regio, eius religio* (čí panství, toho víra) se v Lužici objevil dvojí typ konfese. Oblast mezi městy Budyšin (Bautzen) a Kamenec (Kamenz) se stala ostrůvkem katolíků mezi protestanty, protože v jejím středu se nachází klášter *Marijina Hvězda* (Kloster Marienstern) pod vlivem budyšínského děkanství, které bylo podřízené pražskému arcibiskupství.

Neutěšené doby náboženských zápasů vyvrcholily třicetiletou válkou, v níž byla Lužice zpustošena a ztratila definitivně svou sounáležitost s českým královstvím. V roce 1635 český král věnoval obě Lužice saskému kurfiřtovi za služby při potlačení stavovského povstání a jako náhrada za válečné výdaje, které mu nebyl schopen splatit.³⁵

V době, kdy se světské i církevní úřady snažily vytlačit z kostelů srbštinu, zároveň rostl počet srbských studentů teologie, kteří vydávali nové srbské katechismy, jež byly pak opět zakazovány, a to jak na evangelické, tak na katolické straně. Po roce 1648 se začaly

³² HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 267

³³ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 32

³⁴ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 33

³⁵ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 265

objevovat vedle náboženských překladů i práce o gramatice a slovníky srbského jazyka.³⁶ Vznikl psaný jazyk ve třech variantách: dolnosrbština, hornosrbština evangelická a hornosrbština katolická.

Národní pověst o čaroději Krabatovi, ochránci srbského národa, má reálný historický podklad u chorvatského důstojníka Jana Šadoviće, který dostal za zásluhy v boji proti Turkům v roce 1696 menší území v Horní Lužici u Wulke Zdžary (Gross Särchen). Byl známý dobrými skutky a laskavým přístupem k poddaným a jako Chorvat byl přezdíván právě Krabat. Lidová představitivost mu postupně přidělila také čarodějné schopnosti.³⁷ Druhou bájnou postavou je *Serbski kral*, který údajně žil ve velkém hradišti v dolnolužických Blatech (Spreewald) a vyjížděl odtud každou noc po koženém mostě, který se před ním rozvínoval a zas se za ním svinoval. Zajímavá je však reakce úřadů na tuto legendu, která vyvolávala strach ze selských povstání. Bylo nařízeno vyšetřování, které hledalo mezi sedláky „srbského krále“ jako možného organizátora nepokojů. Později bylo hradiště protnuto železnicí a následně byla na valu hradiště postavena mohutná vyhlídková věž.³⁸ Ve skutečnosti však selská povstání a protesty proti robotě vycházely ze strany německého obyvatelstva, Lužičtí Srbové naopak lpěli na dodržování statu quo a neměnění starých práv.³⁹

Konkurence dvojího náboženství přinesla na začátku 18. století v Lužici dvě nové instituce. V roce 1716 byl založen spolek srbských evangelických studentů *Serbske prědarske towarstwo* na univerzitě v Lipsku. V Praze byl v roce 1724 založen Lužický seminář jako kněžský seminář pro přípravu budoucích římskokatolických kněží přicházejících z Horní Lužice.⁴⁰

Pro vývoj česko-lužických vztahů byl Lužický seminář v Praze zásadní. Během českého a lužického národního obrození byl seminář místem pro setkávání osobností vědeckého a kulturního života. Josef Dobrovský do semináře pravidelně docházel a Lužické Srby vyučoval. Václava Hanku, pro Čechy známý jako falzifikátor, chovají Lužičtí Srbové ve velké úctě, jeho žák Jan Pětr Jordan vytvořil první lužickosrbskou gramatiku.⁴¹

³⁶ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 270

³⁷ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 25

³⁸ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 274

³⁹ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 45

⁴⁰ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 272

⁴¹ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 35 - 36

Díky těmto kontaktům absolventi pražského semináře odcházeli zpět domů do Lužice se silnou obrozeneckou motivací. V katolických vesnicích platil kněz vždy za největšího národovce. Na druhé straně evangeličtí studenti teologie v Lipsku byli během svých studií obklopeni německým prostředím, našli si tam často německou manželku, tudíž tento tmelící prvek v evangelických vesnicích v Lužici chyběl. Odtud může pramenit silnější vůle čelit asimilaci v německém prostředí na straně katolických Lužických Srbů.

Po roce 1815, když vídeňský kongres rozdělval po Napoleonově porážce Evropu vítězům, se Dolní Lužice a část Horní Lužice stala součástí Pruska. Byla uplatňována tvrdá germanizační opatření. Ve školách probíhala výuka jen v němčině, také jazyk bohoslužeb byl pouze německý. Po jistou dobu platilo nařízení, podle kterého byla podmínkou oddání znalost německého jazyka. Tehdy také došlo k rozdělení Lužice na část saskou a braniborskou, které trvá dodnes.⁴²

Zrušením poddanství v pruské části Lužice v roce 1821 a v Sasku v roce 1832 si mohli Srbové sociálně polepšit. Poprvé se tak mezi Lužickými Srby objevují intelektuálové i mimo klérus. Protože ale ekonomické podmínky nebyly příznivé, stalo se tak 19. století i dobou silné emigrace Srbů na západ, do Ameriky i do Austrálie. V Texasu založili osadu Serbin.

Revoluční události let 1848 až 1849 vzbudil mezi Srby nebývalý zájem o politické otázky. Na rozdíl od německých liberálních hnutí však zastávali lužickosrbští intelektuálové loajální postoj vůči saské koruně. Těmito slovy začíná prosba Srbů k nejvyššímu saskému královskému všeobecnému ministerstvu: „*Také my, Srbové, jsme dobře cítili, co nám chybí, ale při vrozené lásce k míru nechtěli jsme k vaší obtíži a našemu prospěchu užiti nepokoje předešlých měsíců...*“

Loajalita ke státu přinesla pozitivní výsledky. Vznikají noviny, spolky, světská literatura. Inspirováni Palackého myšlenkou vytvoření Matice české pro podporu literatury a kultury, vznikla *Maćica Serbska*, spojující evangelíky i katolíky, jež měla přesah ve vyjadřování lužickosrbských stanovisek. Žádali o stejná práva pro srbštinu ve školách, v kostelech a před úřady jako má řeč německá. V letech 1897-1904 byl z dobrovolných sbírek vybudován v Budyšině *Serbsky dom*, kde od roku 1912 sídlí *Domowina*, zastřešující organizace Lužických Srbů.⁴³

⁴² HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 265 - 267

⁴³ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 38 - 40

Domowina ve složitých poměrech 20. století nabyla úlohy celonárodní organizace. Jejím prvním předsedou byl Arnošt Bart, ten se v roce 1918 vydal se srbským národním výborem do Versailles prezentovat srbské požadavky mírové konferenci. Návrhy nebyly schváleny, důležitou roli v rozhodnutí velmocí hrál strach z rozdrobení Střední Evropy do několika států. Po návratu do Německa byl Arnošt Bart vězněn a souzen pro vlastizradu, byl propuštěn až na důrazný protest prezidenta Masaryka.⁴⁴

Důsledky nacistického převzetí moci v roce 1933 se projevovaly zatýkáním a vězněním srbských pracovníků. Byl zakázán lužickosrbský veřejný život, užívání lužické srbštiny na veřejnosti a učitelé a faráři byli přeloženi do německých oblastí. *Serbske nowiny* byly zakázány, po vyměnění redakce opět povoleny, staly se však pouhým srbským překladem německých novin. Domowina mohla existovat, ale jen jako folklorní spolek. Srbští mužové byli odváděni do armády jako němečtí občané, nesměli však být nikdy dva Srbové v jedné jednotce. Konec války přinesl Lužici velké materiální škody, byla posledním místem německé obrany. Domy a mosty byly vyhozeny do povětří, mezi nimi i *Serbsky dom*.

Po skončení druhé světové války lužickosrbský národní výbor opět prosazoval připojení Lužice k Československu. Nicméně v době řešení problémů se sudetoněmeckou národnostní menšinou, bylo přibírání Lužice, která byla také většinově německá, nad síly československé vlády a tyto návrhy nebyly vyslyšeny. Československo však podniklo vůči Lužickým Srbům po 2. světové válce vstřícné kroky, v roce 1945 zřídilo a do roku 1951 provozovalo srbské gymnázium ve Varnsdorfu a České Lípě, tiskárnu v Rumburku a při pražském rozhlase zvláštní krajanskou redakci. Všechno postupně skončilo s nástupem totalitního socialismu. Nicméně varnsdorfským gymnáziem prošla veškerá lužickosrbská inteligence v době, kdy ještě lužickosrbské školství neexistovalo. Výrazné podpory se po druhé světové válce dočkali Lužičtí Srbové hlavně na německé straně. V roce 1948 byl saským sněmem jednohlasně přijat tzv. Srbský zákon, *Zakón wo zachownaju prawow serbskeje ludnosće*, tedy zákon o zachování práv srbského lidu. Obdobný zákon pak schválil i braniborský sněm v roce 1950 pro Dolní Lužici.⁴⁵ Hlavním přínosem bylo zavedení lužickosrbského školství a dvojazyčného značení v Lužici.

⁴⁴ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 280 - 281

⁴⁵ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 284 - 285

V období NDR vysocí němečtí politici navštěvovali Lužici, nechali se fotografovat s dívkami v krojích a ukazovali světu, jak německý stát dělníků a rolníků vyřešil národnostní otázku. Lužičtí Srbové byli opět prezentováni jako německý folklór. Byly podporovány festivaly srbské kultury, ale omezovaly se hodiny srbštiny. Na Domowinu byl činěn nátlak na výměnu pracovníků Domowiny za dělnické kádry, aby se vedení a tisk řídil socialistickou ideologií. Obrovské škody lužickosrbské kultuře a identitě v období NDR napáchala povrchová těžba hnědého uhlí v Dolní Lužici. Částečně nebo úplně bylo zbouráno a vysídleno přes 130 vsí, což bylo osudné pro ztrátu národní identity Dolnolužických Srbů.⁴⁶

Rok 1989 představuje významný předěl ve společenském životě v Lužici. Právně a politicky se zlepšilo postavení Lužických Srbů jako slovanské menšiny v Německu a rozšířily se jejich možnosti politické participace. Stále jsou ale problematické oblasti, především mechanické aplikování celoněmeckých předpisů na menšinové školství a zavírání škol, omezování finančních prostředků poskytované na lužickosrbskou kulturu, pokračování bourání vesnic při povrchovém dobývání hnědého uhlí v Dolní Lužici. Srbové mají však také v posledních letech mnoho dílčích úspěchů, zmiňme alespoň dva zásadní na poli politickém a církevním. Od roku 2008 je předsedou vlády Saska Lužický Srb z Pančic-Kukowa (Panschwitz-Kuckau), Stanisław Tillich. A pro silně věřící Srby je radostnou událostí blahořečení Alojse Andrického z roku 2011⁴⁷, časem tak z něj bude první svatý Lužický Srb.

Pro dějiny Lužických Srbů je charakteristické, že všechny lužickosrbské emancipační projevy byly vždy pod kontrolou vrchnosti a později úřadů. K častým opatřením patřilo přeložení faráře nebo učitele do německy mluvící oblasti. Lužickosrbské obyvatelstvo se však vyznačovalo věrností zeměpánu a konzervativním zaměřením. Tento neagresivní přístup bude jednou z příčin přežití Lužických Srbů až do dnešní doby.⁴⁸

Pojďme se na tomto místě znovu podívat na teoretika vzniku moderních národů Ernesta Gellnera. Podle něj národy neexistovaly až do průmyslové revoluce. Do té doby se lidé identifikovali na základě příslušnosti k půdě, panovníkovi, církvi. Při přechodu z tradiční do moderní společnosti se náhle rozbíjejí staré struktury, které velmi pevně určovaly

⁴⁶ HRABOVÁ, L. Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: 2006. str. 282 - 288

⁴⁷ Katolický. Lužickosrbsky. S láskou k životu. (LESCHBOR, R. Towarstwo Cyrila a Metoda. Budyšin: 2012) Překlad: ŠLECHTA, P. Budyšin: 2012.

⁴⁸ ČERMÁK, R., MAIELLO, G. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: 2011. str. 45

příslušnost jedince, roste počet dělníků přicházejících do měst a vykořeněných z těchto starých struktur, kteří hledají novou identifikaci. Ústřední tezí Gellnerovy práce *Národy a nacionalismus* je, že to nacionalismus plodí národy, a nikoli obráceně.⁴⁹ Nacionalismus je politický princip usilující o to, aby kulturní a politická jednotka byly shodné.⁵⁰ Cílem bylo zavést jeden jazyk, jeden národ a jeden stát.

Tento model se sice Lužických Srbů netýká, ti žádný moderní stát „Lužickosrbsko“ nevytvořili, týká se však Němců. V roce 1871 došlo k sjednocení Německa, čímž vzniklo Německé císařství. Tedy mnoho malých států, mnoho jazykových variant najednou tvoří jednotu. Nástroji k šíření národní ideologie obecně je standardizování národního jazyka, povinná školní docházka, tištěná média a literatura apod. Na to po průmyslové revoluci museli a dodnes musejí Lužičtí Srbové reagovat. Aby byli konkurenceschopní, musejí cílevědomě usilovat o dosažení všech atributů plně zformovaného moderního národa⁵¹, zakládat spolky, vydávat časopisy a podobné obrozenecké aktivity.

Stejně tak jako je nacionalismus tvůrcem moderních národních států, je i tvůrcem menšin a etnorevitalizačních hnutí. Tím, že Němci vytvořili svůj stát, Lužičtí Srbové na tom základě museli vytvořit svou identitu, své vlastní národní hnutí.

Mechanismy utváření národní identity studuje ve své práci *Imagined Communities* Benedict Anderson. Národ vidí jako "společenství myšlené", kdy příslušníci i toho nejmenšího národa většinu ostatních členů svého národa neznají, a přesto se všichni vnímají jako členové stejného společenství.⁵² Tyto mechanismy mají za úkol přesvědčit jeho členy o tom, že národní jednotka tu byla odjakživa, vytvářet u nich k tomuto společenství emocionální pouto. Jako národ se všichni jeho členové navzájem uznávají.

⁴⁹ GELLNER, E. *Národy a nacionalismus*. Praha: 1993. str. 67

⁵⁰ GELLNER, E. *Národy a nacionalismus*. Praha: 1993. str. 12

⁵¹ HROCH, M. *V národním zájmu*. Praha: 1999. str. 14-16

⁵² ANDERSON, B. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: 2008. str. 244

1.3 Velikonoční jízdy křížáků

Zvyk Velikonočních jízd křížáků se udržuje v katolické oblasti Horní Lužice vždy na Velikonoční neděli. V čele procesí je nesen kříž a slavnostně odění jezdci na koních zpívají velikonoční chvalozpěvy. Pro věřící Lužické Srby je tato slavnost vyvrcholením církevního roku, ale zároveň i národním svátkem.

Původ této tradice vychází z pohanských rituálů, kdy sedláci na jaře objížděli na koních svá pole ve víře, že z nich po zimě vyženou zlé síly. Svou jízdou a zařikáváním symbolicky vytvářeli kruh, uvnitř něhož měl být prostor chráněn před neúrodou a epidemiemi. Příchodem křesťanství tento zakořeněný zvyk přejal, pozměnil a přidělil mu nový smysl: zvěstování Kristova zmrtvýchvstání. První písemné záznamy o jízdách v Lužici jsou z dob reformace, kdy je protestantská vrchnost svým poddaným zakazovala jako výraz tmářství, zatímco katolíci jej nadále uchovali ve své tradici. Zvyk ve smyslu objíždění polí se zachoval ještě ve Wotrowě (Ostro), kde mají jízdu nazývanou „Jěchanje wokoło polow“. Ve Wotrowě v tento den jezdci sedlají dvakrát, za rozbřesku vyráží objíždět pole v obyčejném oděvu na neozdobených koních a odpoledne již slavnostně oděni jedou zvěstovat Ježíšovo zmrtvýchvstání jako křížáci.⁵³

V lužické srbštině se jezdci nazývají *křižerjo*. Výraz *křižer* označuje muže nesoucího kříž. V češtině se užívá buď názvu křížáci, který je ale shodný s křížáckými rytíři, účastníky křížových výprav, nebo po německém vzoru *osterreiten* velikonoční jezdci.

Velikonoční procesí vyráží z devíti katolických farností v okolí kláštera Marijina Hvězda, čtyři jsou párové (Wotrow (Ostro) – Njebjelčicy (Nebelschütz), Pančicy-Kukow (Panschwitz-Kuckau) – Chrósćicy (Crochwitz), Bačoń (Storcha) – Radwor (Radibor), Ralbicy-Róžant (Ralbitz-Rosenthal) – Kulow (Wittichenau)) a jedna, ta nejmladší, budyšínská (Bautzen), je samostatná (viz mapa v příloze). Jezdci nesou zpěvem poselství zmrtvýchvstání z jedné farnosti do druhé jako zprávu. Nejprve jedou do sousední farnosti, tam mají přestávku, dostanou oběd a koně krmivo, v některých obcích jsou pro křížáky slouženy odpolední nešpory, a poté se vydají zpět do své farnosti. Ze sousední farnosti se křížáci vracejí druhou stranou, aby projeli na své trase ještě přes další obce. Délka procesí je různá. První vyrážejí na cestu z Ralbicy a Kulowa, protože je čeká nejdelší, 12 km dlouhá trať. Kulowská jízda je nejpočetnější, rok co rok se jí zúčastňuje kolem 400 jezdců. Je to jediná jízda, která je

⁵³ KRAJČA, M. Objíždění polí ve Wotrowě. Česko-lužický věstník, 2011/3.

dvojazyčná, zhruba polovina procesí zpívá německy. Městečko Kulow (Wittichenau) je katolické, ale z větší části německé (tak tomu již bylo v době reformace).

Účastníky jsou pouze Lužičtí Srbové starší 14 let mužského pohlaví a katolické konfese. Úbor jezdce se skládá z černého cylindru, fraku a vysokých jezdeckých bot. Na kabátě, na levé straně hrudi, můžeme vidět tři druhy myrtových věnečků. Kdo jede poprvé, má věneček zelený, majitel stříbrného po pětadvacáté a zlatý věneček upozorňuje, že jezdec jede po padesáté.⁵⁴ Také výzdoba koňů nese určité informace. Na ocas se přivazují barevné mašle, které tam přiděluje milovaná duše, bývají bílé či barevné, někdy jsou v srbských barvách. Pokud však v tom roce někdo v rodině zemřel, jsou zelené nebo modré. Hřívky se snad týden předem pletou nebo zavínají do šňůr, drátů či do proutků divokého chmele, že jsou pak kudrnaté. Zdobení je různé a záleží na každém křižákovi. Hříva je buď kudrnatá, naježená, ponechaná volně nebo do drdůlků, copánků či sítek zaplétaná. Pod sedlem mívají na čabrce vyšívaného bílého beránka božího, který odkazuje na starozákonní a novozákonní tradici. Ohlávky a uzdy jsou zdobeny květinami nebo jihomořskými mušlemi s nejistou, už zapomenutou symbolikou, mohly by platit za poutnické symboly. Pod uzdou často visí půlměsíc, ten symbolizuje v křesťanských krajích vítězství nad islámskými vojsky.⁵⁵

Každé procesí má své zvláštnosti, i když rituální průběh je v podstatě stejný. Na Velikonoční neděli od brzkého rána bijí zvony a svolávají v oblasti katolických Srbů křižáky, aby se shromáždili. Hospodyně doma svému křižákovi nebo křižákům požehná svčnou vodou a ti potom vyjíždějí z jednotlivých usedlostí na náves. Tam se vzájemně povzbuzují a také vesničané jim přejí: „Dej Bůh štěstí! Bůh dá, ať se všechno dobře vydaří!“ Ze všech okolních vesnic se pak křižáci sjedou do vesnice s farním kostelem, před kterým se seřadí do řady a do dvojic. Když už jsou seřazeni, tak třikrát objedou kostel a hřbitov, aby oznámili i mrtvým, že mají naději na vzkříšení. Farář je při tom kropí svčnou vodou. Po třetím objetí pak předává první dvojici křižáků církevní korouhve své farnosti a dalším kříž a sochu Krista. Ti pak za zpěvu náboženských chorálů se vydají na svoji velikonoční pouť. V obcích, jimiž muži projíždějí, zpívají písně zvěstující Kristovo zmrtvýchvstání, zvané *kěrlušy*. Mezi vesnicemi se pak během jízdy modlí růženec nebo litanii. Písně nezpívají jezdci z paměti, ale mají je natištěné v tenkých sešitcích. Aby bylo možno v tak dlouhém průvodu zpěv mužů

⁵⁴ Velikonoce u Lužických Srbů. (NOWAKOWA, L., LEŽBOR, R. Budyšin: 1995) Překlad: ŠATAVA, L. Budyšin: 1997.

⁵⁵ FRENCL, A. Křižerjo. Budyšin: 1992. str. 17

časově sladit, aby zpěv probíhal naráz, je určen jedinec, kterému se říká *kantor*, který mávnutím ruky dává mlčky pokyn k začátku zpěvu své skupině. V případě velmi dlouhého procesí je v něm více kantorů. Když dojedou křížáci do vedlejší partnerské farní obce, objedou tam zas třikrát kostel. Po přestávce, případně po nešporech, znovu objedou třikrát kostel, vrátí se do své farnosti, tam opět objedou třikrát kostel a než se rozejdou, řeknou si: „Bohu dík, že jsme se dobře vrátili. Za rok zase!“⁵⁶

Z dějin Velikonočních jízd zmíníme jen nejzásadnější krize. První nastala po reformaci, evangelická víra nemá v lásce nadměrné využívání vnějších projevů, přepjatý přepych nebo bohatství v náboženském životě a v církevních záležitostech, čemuž sváteční oblečení, zdobnost a velkolepost tohoto svátku neodpovídá. Tato tradice byla mezi protestanty tehdy zakázána a její dodržování bylo penalizováno. Další úpadek představovala třicetiletá válka, jež přinesla obrovskou úmrtnost mezi oběma vírami, a po ní se objevoval opakovaně mor. Existuje záznam z roku 1632, že v městě Kulowě zbylo jen 5 manželských párů. První údaj o tom, že zas nastávají lepší časy, máme z roku 1679 z dopisu njebjlčického faráře, který píše biskupovi do Budyšina, že z vesnice vyjelo 23 jezdců a že na tak mnoho se nikdo nemůže dopomenouti. Že křížáci dodržovali tradici v každé nepřízni a za každého počasí, dokládá ralbičanská farní kronika z roku 1853: „Na velikonoční úterý 29. dubna ležel ještě sníh půl lokte vysoko, mráz byl -25°C. Procesí jelo velmi rychle do Róžantu. Ralbických bylo 27 párů a Kulovských 47 a půl páru. Našlo se mnoho mrtvých ptáčků, skřiváci popadali po stech, i když byli krmeni v obydlích.“ Počet jezdců sice není pro duchovní hodnotu této události důležitý, ale z hlediska dějin vypovídá o situaci Srbů. V předvečer první světové války, v roce 1914, jelo 672 křížáků, v roce 1918 se jejich počet snížil na 389.⁵⁷

Velká hospodářská krize neměla na zemědělské vesničany velký vliv. Rok 1929 znamenal vrchol v počtu křížáků, tehdy jich jelo 857, a do roku 1933 zůstávaly počty nad 800. Pak ale zvítězil Hitler a brzy zasáhl do života lužickosrbského života. Byly zakázány veškeré spolky a trestány sebemenší projevy národní kultury, nesmělo se mluvit lužickosrbsky ve školách a na veřejnosti, uzavřeny byly všechny tiskárny, knihy byly páleny. Čelní představitelé srbských institucí, intelektuálové a vlastenci byli zatýkáni gestapem, vězněni a popravováni. Ovšem Velikonoční jízdy byly považovány za německý folklór, a tak zakázány

⁵⁶ BOHÁČ, Z. Velikonoční jízdy v Lužici. Český lid 53, 1966.

⁵⁷ FRENCL, A. Křížerjo. Budyšin: 1992. str. 28

nebyly.⁵⁸

Za druhé světové války se tmavé pentle v ohonech vyskytovaly častěji a kostelní zvony se přetavovaly na děla. Němci se snažili mít slavnost pod kontrolou. Například starosta z Kulowa z ní chtěl udělat fašistickou oslavu, ale odvážný farář Jakub Král řekl křižákům, že je třeba po starém zvyku a v nepovalené víře vyjevit božskou moc Krista. Aby je povzbudil vlastním příkladem, usedl na koně a byl tak prvním duchovním, jenž se účastnil jízd také jako křižák. Dnes již na koni jezdí i faráři. Jinak se ale zvyk v průběhu války konal relativně nerušeně. Jen v roce 1945, když se zrovna blížila fronta a Lužičtí Srbové měli pochybnosti, zda Sovětští letci vědí, co jsou to srbská velikonoční procesí, tak raději vyjeli o dvě hodiny dříve, aby se nestali terčem ostřelování. Počty jezdců po druhé světové válce byly následující: 1950 = 372, 1952 = 667, 1958 = 721.

Náhlé a hluboko sahající změny pro křižácké jízdy přinesla kolektivizace zemědělství, provedená v roce 1960 ve východní části Německa. Na místo tradičních rodinných zemědělských hospodářství přišla zemědělská družstva, což za krátký čas změnilo po staletí vytvářené venkovské struktury. Kůň ztratil v zemědělství své osobité místo a ekonomická situace zemědělců neumožňovala, aby si drželi své soukromé koně. Nastoupila velmi kritická léta pro křižácké jízdy. Od roku 1960 počty padají: 1960 = 703, 1961 = 630, 1962 = 596.⁵⁹

A právě v časech, kdy nebyl osud tomuto církevnímu a národnímu zvyku nakloněn, zažily křižácké jízdy svůj největší rozvoj. Příčinou toho bylo zapálení ze strany místních, ale i návštěvníků. Do té doby nebylo zvykem si mimo vymezený, jazykově a nábožensky neprůchozí, zeměpisný trojúhelník Budyšin (Bautzen) – Kamenec (Kamenz) – Wojerecy (Hoyeswerda) půjčovat koně, když už ale ve většině vsí skoro žádný nebyl, začala nová tradice vypůjčování a též aklimatizování koní i vně katolické Lužice. S transporty z velkých vzdáleností, které si jednotlivec nemůže ani sám dovolit, se zrodily nové formy vzájemné soudržnosti. V dnešní době se koně přivážejí od Drážďan, z horských oblastí, z Dolní Lužice, z Polska či až od Berlína. Rozrůstání křižáckých procesí podnítilo srbské pastorální společenství, že v roce 1984 byla zformulována nová pravidla a pokyny *Doporučenja za serbskich križerjov*. A od roku 1991, kdy bylo zaznamenáno 1218 křižáků, což byl nejvyšší počet v dějinách velikonočních jízd, tento počet stále narůstá. Od roku 2000 se každoročně

⁵⁸ FRENCL, A. Křižerjo. Budyšin: 1992. str. 32 - 33

⁵⁹ FRENCL, A. Křižerjo. Budyšin: 1992. str. 39 - 42

účastní okolo 1600 křížáků.⁶⁰

Statistika počtu křížáků (*Katolski Posol*):

<i>procesion / léto</i>	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
KulowskyWittichenau	208	196	197	208	251	318	398	415	434	472	444	418
RalbičanskyRalbitz	105	92	82	80	130	188	242	298	339	353	313	302
ChróšćanskyCrostwitz	120	78	61	68	110	114	146	163	205	224	260	269
WotrowskyOstro	56	34	42	56	76	86	101	112	126	140	132	124
NjebjelčanskyNebelschütz	52	38	23	28	75	90	94	107	126	121	130	120
RadworskyRadibor	64	44	55	34	61	72	89	93	124	124	124	120
KlášterskySt. Marienstern	40	38	40	38	46	55	80	84	104	108	109	108
BačońskyStorcha	34	30	14	–	43	51	57	67	83	92	87	76
BudyskyBautzen	24	24	–	–	–	–	–	59	69	67	73	61
<i>cyłkownje</i>	703	574	514	512	792	974	1.207	1.398	1.610	1.701	1.672	1.598

<i>procesion / léto</i>	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Kulowsky - Wittichenau	422	418	444	440	441	456	444	459	462	475	470	472	460	445	441	445	434
Ralbičansky - Ralbitz	292	302	302	308	306	316	313	321	333	333	344	353	350	341	348	338	339
Chróšćansky - Crostwitz	267	269	275	269	271	261	260	259	253	247	231	224	222	228	214	223	205
Wotrowsky - Ostro	122	124	120	118	120	124	132	131	142	138	138	140	142	134	130	126	126
Njebjelčansky - Nebelschütz	116	120	114	119	121	128	130	114	121	118	114	121	125	125	121	122	126
Radworsky - Radibor	123	120	113	118	125	135	124	121	118	126	130	124	122	128	132	124	124
Kláštersky - St. Marienstern	107	108	108	110	110	110	109	114	104	104	104	108	116	112	111	111	104
Bačońsky - Storcha	78	76	82	87	88	85	87	86	72	84	90	92	88	86	82	85	83
Budysky - Bautzen	67	61	63	60	63	68	73	71	66	69	67	67	65	68	67	67	69
Cyłkownje - gesamt	1.594	1.598	1.621	1.629	1.645	1.683	1.672	1.676	1.671	1.694	1.688	1.701	1.690	1.667	1.646	1.641	1.610

V Horní Lužici se udržuje ještě jedna jízda v německé katolické vesnici Ostritz u kláštera Marienthal (klášter byl německý už v době reformace) a jízda se nazývá „Saatreiten“ (=jízda okolo osení).⁶¹ Samotný zvyk není ojedinělý jen pro oblast Lužice. Jedná se o osobitou součást katolické náboženské kultury, jeho obdoby můžeme nalézt v polském

⁶⁰ http://www.katolskiposol.de/serbsce/kierska_statistika

⁶¹ KRAJČA, M. Objíždění polí ve Wotrowě. Česko-lužický věstník. 2011/3.

Horním Slezku (Kawalkada wielkanocna), v českých zemích se jezdívalo na Liberecku, Šluknovsku, Fulnecku, Hlučínsku a Mikulovsku. O obnovení zapomenutého zvyku se snaží ve vesnicích Mikulášovice a Lukavec, navazují na dřívější jízdy německých obyvatel těchto vesnic, nazývají je „rajtování“ nebo „jízda okolo osení“.⁶² Tyto jízdy ale čítají pár desítek koní a nemají zdaleka takovou velkolepost a kontinuitu jako v lužickosrbském živlu.

Na Velikonočních jízdách křížáků je obdivuhodná odolnost tohoto svátku vůči komercializaci. Hotely a penziony jsou v tom období plné, u každého procesí tisíce návštěvníků, přijíždí i autobusy s organizovanými zájezdy, nikde však nejsou stánky s občerstvením. Pořadatelé se všemožně brání, aby si tato slavnost zachovala svůj duchovní ráz a nezískala komerční podobu. O turistické atraktivitě tohoto svátku existuje písemný záznam už z roku 1891: „Vedle jiných dobrých zvyků jsou právě velikonoční jízdy něčím, čím jsou katoličtí Srbové v dalším světě známi. Svědky toho jsou mnozí cizinci, kteří se z blízka a daleka na velikonoční jezdce přijíždějí podívat.“⁶³ Jurij Luščanski, bývalý zahraniční tajemník Domowiny, k národnímu významu jízd křížáků řekl: „Je to pro nás hrozně důležitá událost. Nemáme mnoho šancí a možností, každý zájem, dokonce i tento turistický, je pro nás důležitý.“⁶⁴

Velikonoční jízdy křížáků jsou z antropologické perspektivy náboženským rituálem. Jedná se o činnost neinstrumentální povahy, založené na stanoveném postupu a repetitivitě. Tento kolektivní způsob chování s duchovním obsahem má pro lužickosrbskou komunitu důležitou sjednocující sociální funkci. Podle Roye A. Rappaporta je rituál „*posloupnost jednání, kterou si zasvěcení účastníci nemohou utvořit na místě sami, dopředu ví, jaký má mít událost průběh*“.⁶⁵

Rappaport ve své teorii rituálu vychází z předpokladu, že náboženství, jazyk a lidství vznikly společně. Pro vznik lidství byl kromě jazyka důležitý právě rituál, který ustavuje jednotlivé prvky náboženství a je klíčový v tvorbě Posvátna.⁶⁶

Křížáci nevytváří jednotlivé prvky rituálu sami, naopak následují postup, který byl zavedený jejich předchůdci. Opakováním rituálu je utvářen v myslích účastníků určitý „liturgický řád“ mimo běžný světský čas, jenž je vnímán jako stabilní a neměnný. Rytmus a

⁶² GRÉGR, R. Lukavecké jízdy po osení. Lidé a Země. 2008/3.

⁶³ FRENCL, A. Křižerjo. Budyšin: 1992. str. 10

⁶⁴ PALATA, L. Poslední Lužičtí Srbové. Lidové noviny. 9.4.2010.

⁶⁵ RAPPAPORT, R. A. Ritual and Religion in the Making of Humanity. Cambridge: 1999. str. 24

⁶⁶ RAPPAPORT, R. A. Ritual and Religion in the Making of Humanity. Cambridge: 1999. str. 3

synchronie, díky nimž jezdci vnímají vzájemnou jednotu a soulad, vytváří mezi participanty pocit sounáležitosti. Forma a dekórum rituálu tedy napomáhá v prožívání transcendentálního obsahu, jež není možno vyjádřit pouhým jazykem. Forma a obsah jsou v rámci rituálu neoddělitelné a jedinečně společně zvyšují dopad prožitku na participanty.⁶⁷

Důležitou podmínkou pro to, aby byli účastníci rituálu schopni odhalit význam a poselství vlastního rituálu, je, že musí být předem indoktrinováni nebo jinak připraveni na to, aby byli schopni přijmout zprávy přenášené během rituálu. Podle Rappaporta se jedná o dva druhy zpráv, autoreferenční a kanonické.⁶⁸ Autoreferenční zprávy jsou omezené na rámec přítomnosti místní a časové, utužují lužickosrbskou pospolitost a pomáhají v upevňování a potvrzování jak individuální, tak sdílené společné identity. Kanonické zprávy představují obecné aspekty univerzálních řádů a přispívají k pocitu přiblížení se k transcendentálnímu poznání. Obě typy zpráv jsou na sobě závislé a propojují v myslích účastníků různé obsahy.

Eric Hobsbawm zdůrazňuje, že členové dané etnické skupiny nahlíží na vlastní tradice jako na činnost, který tu byla „odjakživa“, „takhle jsme to dělali vždycky“. Tradice ustavují a symbolizují sociální kohezi a členství ve skupině, prohlubují vlastní sebepojetí a kolektivní identitu.⁶⁹

⁶⁷ RAPPAPORT, R. A. *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: 1999. str. 31

⁶⁸ RAPPAPORT, R. A. *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: 1999. str. 52 - 106

⁶⁹ HOBBSAWM, E., RANGER, T. *The Invention of Tradition*. Cambridge: 1999. str. 9

2. Metodologická část

2.1 Vstup do terénu

Tato práce usiluje o zmapování současného stavu lužickosrbské identity, jak je vytvářena a udržována a jak se Lužičtí Srbové vymezují vůči německému prostředí. Cílem práce je zodpovědět výzkumné otázky, zda a na čem je budován pocit odlišnosti této skupiny od německého okolí, jak se tento pocit generačně mění, jaké je soužití s okolními německojazyčnými vesnicemi a německým prostředím obecně. Dále se ptáme, jaké mají Lužičtí Srbové podmínky v současném Německu jako původní menšina, proč se ruší lužickosrbské školy, a jak sami Lužičtí Srbové vnímají svou budoucnost.

Pro terénní výzkum bylo zvoleno období významného svátku Velikonočních jízd křížáků jako konkrétního vyjádření etnické identity, jenž má pro věřící komunitu silný duchovní a sjednocující význam. Prvotní seznámení s lužickosrbským obyvatelstvem a jeho „tradičně-konzervativní“ a „nenásině-holubičí“ povahou s sebou přineslo další otázky, jak se Lužičtí Srbové mohli s takovými vlastnostmi udržet jako etnická menšina až dodnes. A nebo, vzhledem k tomu, že se lužickosrbská identita opírá ryze o venkov, jak se mladí Lužičtí Srbové vyrovnávají s výzvami dnešní doby jako jsou moderní technologie, cestování, studijní a pracovní možnosti ve velkoměstech apod.

Za účelem výzkumu jsem do terénu vstoupila dvakrát. Letos na Velikonoce 2016 v doprovodu Mgr. Pavla Kuči, který vystudoval historii v Brně, a na Velikonoce 2014, kdy byla mým výzkumným partnerem Mgr. Kamila Jirků, absolventka kulturní antropologie v Plzni. V období mezi těmito dvěma výzkumy jsem zároveň sledovala události pořádané českou Společností přátel Lužice pořádané většinou v Lužickém semináři v Praze. Konkrétně přednášku dramaturgyně *Němsko-Serbskeho ludowehe dźiwadla* v Budyšině Madleńky Šołćic o současném lužickosrbském divadle (8.12. 2015), po níž následovalo představení souboru *Floppy Dolls* (30.1. 2016) v divadle v Řeznické v Praze. V Lužickém semináři měla přednášku o spolku lužickosrbské mládeže *Pawk* její současná předsedkyně Kristin Heelemanec (24. 5. 2016).

Mé úplně první seznámení s Lužickými Srby však sahá dál. V dětství můj otec občas zval k nám domů své přátele Lužické Srby. Utkvěl mi v paměti básník Timo, budoucí kněz

Gábriš a studentka Jadwiga, která mluvila zvláště česky a hrála se mnou a mým bratrem stolní hru tištěnou v němčině. Lužičtí Srbové na mě působili jako jemní a přátelští lidé a svýma dětskýma očima jsem vnímala jejich osud jako pohádku. Oni na straně dobra a Němci byli ti zlí, co jim rušili jejich školy. Zavírání lužickosrbských škol ale většinou Lužičtí Srbové Němcům nezazlívali, jen smířlivě krčili rameny a stydlivě konstatovali, že musí rodit víc dětí.

Absolvovala jsem také, když jsem byla na gymnáziu, jeden semestr lužické srbštiny na filosofické fakultě Univerzity Karlovy, ještě před zrušením sorabistika na UK v roce 2007.

V rámci svého vysokoškolského studia češtiny a francouzštiny na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy jsem se pak částečně podílela na organizaci exkurze do Lužice PhDr. Miloše Sládka na Velikonoce v roce 2011. Na základě poznatků z této exkurze jsem pak formulovala výzkumné otázky této případové studie, proto průběh exkurze zmíním v následující kapitole.

2.2 Exkurze do Lužice na Velikonoce v roce 2011

Před samotným terénním výzkumem jsem se zúčastnila a podílela na exkurzi do Lužice na Velikonoce, jež pak měla vliv na tvorbu mé vlastní případové studie, proto průběh tohoto „před-vstupu“ do terénu v této práci zmiňuji. V rámci této exkurze provázeli naši skupinu po Lužici dva velcí národovci a vlastenci po památných místech národní paměti, hovořili o národních velikánech, národní symbolice apod. Tedy byli jsme svědky vlasteneckých mechanismů, jimiž se spoluvytváří lužickosrbská národní identita.

Na katedře české literatury PedF UK PhDr. Miloš Sládek organizuje kratší exkurze po českých krajích a delší letní exkurze na Ukrajinu, do Polska, Srbska, Černé Hory, za českými krajany do Chorvatska apod. Vždy se zaměřením na duchovní, kulturní i literární památky v těch nejširších souvislostech. Nadšena jeho odborným přístupem jsem ho vyzvala, aby udělal exkurzi také do Lužice. V roce 2010/2011 otevřel PhDr. Miloš Sládek výběrový seminář zaměřený na literární a kulturní dějiny Lužických Srbů, na jehož konci proběhla exkurze do Lužice na Velikonoce 2011. S pomocí tehdejšího předsedy Společnosti přátel Lužice (Petr Kaleta) a zahraničního a kulturního referenta Domowiny (Jurij Łuścanski) se podařilo zajistit velice nosný program a v Lužici jsme byli skutečnými hosty.

Celou Bílou sobotu nás po oblasti katolické Horní Lužice provázel bývalý učitel hornolužičtiny, ruštiny a češtiny na škole v Ralbicích Jurij Šolta (77 let). Provedl nás v Pančicích-Kukowě zrušenou školou, muzeem Barta-Čišinského a klášterem Marijina Hwězda, Wotrowem, kde pro nás bylo přichystáno občerstvení, Ralbicemi s atypickým hřbitovem, poutním místem v Róžantě a na závěr byla naše početná skupina studentů pozvána básníkem Beno Budarem (65 let) k němu domů. Prezentoval nám zapálený vlastenecký proslov a vyzdvihoval historické momenty, kdy byli Češi Lužickým Srbům oporou. Obecně při návštěvě Lužice je jasné cítit, že být Čechem tu otevírá dveře.

Působivé bylo procházet školou v Pančicích-Kukowě, jež byla s láskou zdobená v národním duchu, a zdálo se, jako by do ní po prázdninách zase měly přiběhnout děti. Tou dobou už byla ale pět let nefunkční. Jako když vám zemře někdo blízký a vy necháte jeho pokoj netknutý.

Jurij Šolta tu vzpomínal na poměry za druhé světové války (v roce 1945 mu bylo 11 let), jak byl ve škole bit, když promluvil mateřštinou. Po roce 1945 pak byla Lužickým Srbům přiřknuta finanční a zákonná podpora z německé strany, ale podle něj se od té doby tato

privilegia neustále nenápadně zmenšují. Rozpočet Domowiny se stále zužuje a Německo jako stát neprojevuje žádnou snahu vycházet Lužickým Srbům vstříc. Za nejnecitelnější považuje mechanické aplikování celoněmeckých předpisů na jejich menšinové školství, kvůli kterým byly v posledních letech zavřeny dvě srbské školy typu *srjedzna šula* (Mittelschule) odpovídající 2. stupni ZŠ v ČR, ze čtyř.

Podle Šolty obecně většina Němců o existenci Lužických Srbů vůbec netuší, na druhé straně existuje i německá obdoba Společnosti přátel Lužice. Její členové se zúčastnili demonstrací proti rušení škol v Chrósćících a Pančicích-Kukowě. Pyšně zdůrazňoval, že existují v Lužici německé rodiny, které dávají své děti do dvojjazyčných škol. Dvojjazyčnost rozvíjí schopnosti těchto německých dětí a pro Lužické Srby to znamená rozšíření jejich řad či řad jejich přátel.

Jurij Šolta pak ještě zmiňoval další dva „naschvály“. Dvojjazyčné dopravní značení je v oblasti Lužice na regionálních a místních komunikacích. Nedávne poslanecké iniciativě, která žádala o dvojjazyčné značení i na dálnicích, nebylo vyhověno s argumentem bezpečnosti, řidiči by se prý mohli vyděsit, že už jsou v Polsku. V rámci církve se pak stalo, že např. ve Wotrowě měli polského kněze, kterého si oblíbili, který už uměl perfektně lužickosrbsky, a biskup ho přeložil na jinou farnost v německy mluvící oblasti.

Výrazným prvkem jsou všudypřítomné projevy katolické víry. Hned při vjezdu do katolických vesnic se na zahradách tyčí dřevěný kříž s Kristem, visí vatikánská vlajka, ale i lužickosrbská, čímž se vymezují vůči okolnímu majoritnímu evangelickému vyznání a německému prostředí. Kostel je totiž pro Lužické Srby historicky jediným místem, kde se užívá výhradně lužická srbština. Mimo rodinu totiž na úrovni všech ostatních institucí konkuruje němčina. Když jsem se Jurije Šolty ptala, zda jsou pro něj osobně jízdy křížáků více církevním či národním svátkem, odpověděl, že obojí, vždyť církevní a národní zájmy jdou spolu ruku v ruce.

O pobožném založení Lužických Srbů nás přesvědčila sobotní vigilie v Chrósćících. Vylidněnost vesnice se objasnila v kostele. Venku chodili kluci s klapáčkami a svolávali k bohoslužbě místo utichlých zvonů. Chrósćičtí si do kostela přinášeli rozkládací židličky, protože věděli, že by si jinak nesedli. Všichni muži měli obleky, bílé košile a černé kravaty a ženy byly podobně svátečně oblečeny, většinou v černém. Rázovitost regionu se v rámci liturgie velikonoční vigilie projevila v závěrečné části, kdy probíhalo slavnostní předávání myrtových věnečků velikonočním jezdcům.

A vrchol Velikonoc, nedělní křížácké jízdy, se musí zažít. Schopnost zorganizovat něco tak velkého, finančně náročného jasně vypovídá o silné vůli a pospolitosti Lužických Srbů. Jezdci si frank s cylindrem, zdobení i zapůjčení koně financují a obstarávají sami. Sednout si na cizího koně vyžaduje odvahu a množství koní a okolní diváci jen přispívají k tomu, aby se koně splášili. I jízda se zpěvníkem v ruce je náročná na vedení koně, otěže se musí držet jen v jedné ruce. Přesto procesí působí důstojně a má duchovní hloubku.

Při krátké návštěvě Lužice jsem nabyla dojmu, jako bych se (mentalitou) ocitla v 19. století. Je to dáno vesnickým a zemědělským rázem, všichni se tu znají, jsou přátelští, pohostinní, s konzervativními postoji a velkou pobožností. Vlastenectví připomíná to z českého národního obrození. Tím, že příslušníci lužickosrbského národa jsou vystaveni neustálému překonávání překážek, jsou jejich národní projevy silné a uvědomělé, což vytváří vůči majoritnímu okolnímu kontrast. Na příkladu Velikonočních jízd, velkolepého, finančně a časově náročného svátku je vidět vnitřní síla a pospolitost tohoto etnika. Pocitově tu je přítomna klidná a konejšivá atmosféra a toto prostředí může být velkou hodnotou, může lákat a má co nabídnout i mladé generaci.

2.3 Terénní výzkum v Lužici na Velikonoce v roce 2014

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Respondenty jsem oslovovala na ulici s informovaným souhlasem k poskytnutí rozhovoru za účelem výzkumu. Rozhovory byly nahrány diktafonem a přepsány, po přepisu interpretovány na základě sociologického čtení. U respondentů uvádím pouze pohlaví a věk, jméno uvádím jen s informovaným souhlasem.

Mou výzkumnou partnerkou byla Mgr. Kamila Jirků, absolventka oboru Sociální a kulturní antropologie na Západočeské univerzitě v Plzni. Ta se již v minulosti účastnila terénních výzkumů pod záštitou výzkumného pracoviště Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu zřízeným při Katedře antropologie FF ZČU. Pro naší případovou studii byla přínosná zkušenost především z výzkumu bulharských Čechů, evangelíků, kteří žili v letech 1900 až 1950 v bulharských obcích Vojvodovo a Belinci. Výzkum probíhal v několika vesnicích na Valticku a Mikulovsku u přesídlenců z Bulharska a jejich potomků v roce 2011 pod vedením Mgr. Lenky J. Budilové, Ph.D. a doc. PhDr. Marka Jakoubka, Ph.D. et Ph.D.

Naším hlavním výzkumným omezením byla jazyková bariéra. Lužická srbština je češtině velice blízká, nicméně při rozhovorech docházelo k častému opakování a vysvětlování si jednotlivých pojmů. Německy neumíme. Mnozí respondenti však uměli trochu česky díky svým osobním či pracovním stykům. U starší generace jsme se tedy domlouvaly česko-lužickosrbsky, u mladší generace obě strany upřednostnily snazší komunikaci v angličtině. Pouze mladý funkcionář z lužickosrbské organizace Domowina trval na komunikaci česko-lužickosrbsky z přesvědčení.

Volba dotazování v rámci velikonočních svátků byla citlivá při oslovování, musely jsme si dávat pozor, abychom účastníky nerušily v intimitě duchovní, rodinné, z povinností apod. Náhodné oslovování však bylo naprosto bezproblémové. V několika případech se dotazovaní omluvili, že nemají čas, ale zároveň nám dali kontakt a přislíbili rozhovor později. Jedním z takových případů byl mladý Lužický Srb, který mě zaujal svým černošským vzhledem. Oslovila jsem ho, zrovna když jel na kole pomáhat v organizaci svým přátelům křižákům. Rozhovor jsme realizovali druhý den, on sám hraje v lužickosrbské metalové kapele a hovořil zapáleně o velkém množství aktivit současné živé kultury a aktivitách mladých Srbů.

Do Lužice jsme dorazily ráno na Velikonoční neděli 2014 do Ralbic společně se

školní exkurzí, od které jsme se následně oddělily. Neměly jsme dopravní prostředek, ani ubytování, což bylo živnou půdou pro interakci s místními nejen na úrovni rozhovorů, ale také na úrovni činů. Hned ráno při příjezdu jsme se šly ptát jedné lužickosrbské rodiny, která zrovna mezi diváky mávala svým bratrům, otcům a manželům křížákům, kteří objížděli kostel, zda neví, kde bychom se tu noc mohly ubytovat, že jsme české studentky a zajímáme se o jejich tradice. Tahle rodina hned začala brát náš problém vážně, diskutovali mezi sebou a vymysleli, že budeme spát u jejich sestry, která má na zahradě domek pro návštěvy. Dostali jsme telefonní číslo a adresu v Chrósćicach. Důkaz lužickosrbské pohostinnosti, do pěti minut v Lužici jsme měly ubytování u místních.

Respondenty jsme oslovovaly náhodně na ulici, většina oslovených souhlasila s rozhovorem, a pokud k rozhovoru nedošlo, důvodem byl spíše stud nebo nedostatek času. Setkali jsme se však také se skupinkou adoslescentů, u kterých evidentně kulminovala vývojová „krize etnické identity“, pro něž není vše lužickosrbské dostatečně „cool“, jak to popisuje Leoš Šatava ve své studii žáků lužickosrbských škol. Za to jsme potkaly pětiletou vlastenecky hrdou Srbku.

Díky některým kontaktům jsme se pak snowballingovou metodou dostali k dalším respondentům, kteří podle daného informátora mohli lépe odpovědět na naše otázky díky svému postavení ve společnosti. A právě hlavním takovýmto informátorem byl bratr naší ubytovatelky. Ten nám ráno domluvil ubytování, odpoledne po skončení jízdy nás odvedl za svým přítelem křížákem a následně nás domluvil rozhovor s Davidem Statnikem, s předsedou Domowiny, hlavní lužickosrbské národní a kulturní organizace, slovy našeho informátora „se šéfem všech Srbů“.

2.4 Terénní výzkum v Lužici na Velikonoce v roce 2016

Výzkum formou zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů jsem zopakovala, aby byl sběr dat větší. Mým výzkumným partnerem byl v tomto případě Mgr. Pavel Kuča, absolvent studií historie v Brně, který umí německy. Jeho znalost německého jazyka nám pomohla jednak při komunikaci s Němci, jednak při dorozumívání se Srby česko-lužickosrbsky, když jsme si chtěli ověřit či vyjasnit jednotlivé výrazy.

Ubytování jsme měli domluvené dopředu díky kontaktům z předešlého výzkumu. Požádala jsem jednoho informátora o pomoc s ubytováním. Jeho zásluhou nás u sebe nechal přespat mladý manželský pár ve Wotrowě, díky čemuž jsme měli možnost za rozbřesku spatřit specifickou ranní wotrowskou jízdu symbolizující objíždění polí. Naším dopravním prostředkem bylo kolo, což je v rovné oblasti Lužice pro výzkumníka nejrychlejší způsob, jak se tu pohybovat, i díky blízkosti jednotlivých vesnic. Především pak na Velikonoce, kdy je na silnicích mnoho dopravních omezení kvůli jízdám křížáků.

Tento druhý výzkum byl více situační. Vycházel ve větší míře ze zúčastněného pozorování kolektivních událostí a činností, do kterých jsme byli zváni. Polostrukturované rozhovory byly realizovány v rámci těchto situací a nikoli odděleně jen mezi výzkumníkem a respondentem. Často tak rozhovory nebyly nahrávány na diktafon, jen jejich hlavní myšlenky byly zapsány do terénního deníku. Důvodem byla nevhodnost či nemožnost nahrávání v rámci jednotlivých situací, ať už to byla jízda na koni, rozhovory před kostelem, v klubu, na rodinné slavnostní snídani.

Do Lužice jsme přijeli vlakem do německého města Bischofswerda na Velikonoční sobotu dopoledne. V první lužickosrbské vesnici na naší trase Žuricy (Säuritz) jsme uviděli na dvoře koně, otec a syn je připravovali na druhý den a zastavili jsme. Byli jsme hned velice přátelsky přivítáni. Otec se synem mě vyzvali, abych nasedla na koně, když viděli, že jsem se na koni nebála, navrhli, že já pojedu na koni se synem přes pole do jejich druhého domu a otec pojede na mém kole s mým výzkumným kolegou. V druhém domě na samotě se nám víc jak dvě hodiny intenzivně věnovali, ukazovali nám hospodářská zvířata, vysvětlovali, jak proutky z divokého chmele, které měli několik dní namočené ve vodě, natáčí na koňskou hřívu, aby byla v neděli kudrnatá apod. Do domu v průběhu naší přítomnosti přišli na návštěvu také další lužickosrbské mladíci křížáci a také rodinný německý přítel, který jim rok co rok pomáhá s přípravami. Otec nám pak opakovaně několikrát nabízel, že kdyby to nebylo

možné ve Wotrowě, u nich můžeme přespát a u nich budeme vždycky vítanými hosty.

Zajímavá byla i snowballingová metoda „z druhé strany“. O naší přítomnosti se záhy dozvěděla „celá vesnice“. Když jsme se rozloučili, sedli jsme si u cesty na louku kvůli občerstvení a zápisu do terénního deníku. Za chvíli kolem nás projel syn na motorce, zastavil se, popovídal si s námi. Pak jel kolem rodinný německý přítel, poskytl nám rozhovor. Pak jel kolem otec, zastavil se, popovídal si s námi, pomodlil se u křížku, zastrčil proutek vrby jíva, lidově kočičky, vedle křížku do země a odjel. Následně přišel nějaký člověk a říkal nám, že slyšel, že jsme z Prahy, představil se nám jako řezbář a pozval nás k sobě domu, abychom se podívali na jeho dílo. My jsme ale vyrazili do Wotrowa.

U našich ubytovatelů ve Wotrowě jsme byli skutečnými hosty. Na druhý den nás pozvali na velikonoční snídani s jejich širokou rodinou, muselo se jednat alespoň o padesát lidí v jednom domě, jedli se tradiční velikonoční pokrmy. Zde jsme se také setkali s dalším významným lužickosrbským funkcionářem Clemensem Škodou, kulturním a zahraničním referentem Domowiny.

V sobotní večer jsme se s našimi ubytovateli zúčastnili vigilie. Zaujalo nás, že při kázání měl kněz na kazatelně počítač a používal k výkladu slideshow, ukazoval například obrázek archeologického nálezů svitků Bible. Nezvyklým jsme také shledávali potlesk v kostele, jenž následoval po slavnostním předávání věnečků jezdcům. Ptali jsme se pak našich informátorů na kněze, co používá slideshow při kázání, a dozvěděli jsme se, že je etnickým Polákem pocházejícím z Litvy, naučil se srbsky za 2 roky a je zodpovědný za farnost v Chrošćicích. V té souvislosti jsme se také dozvěděli, že dřívější wotrowský kněz, o jehož předělení do německé oblasti mluvil Jurij Šolta v roce 2011, je zpátky v Lužici v Pančicích-Kukově.

Po mši se Srbové ještě bavili před kostelem, poznávala jsem tam některé respondenty z minulého výzkumu, ale potkali jsme i syna s otcem z Žuric. Otec se znovu ujišťoval, zda máme, kde spát. Následně jsme byli našimi ubytovateli pozváni do wotrowského klubu. Jednalo se o neoficiální bar, klub pro mladé, typ asociace, kde si každý bere v kuchyňce láhve piva a platí za ně do kasičky. Tento rozměr Lužice byl pro mě nový, rozhodně se nejednalo o zájmovou klubovnu minority, kde je cítit lítost nad osudem „ohroženého malého národa“. Tento prostor byl moderní, živý a naprosto konkurenceschopný tomuto typu podniku v celé Evropě. V celé Evropě je také existence klubu pro mladé v malé vesnici naprosto výjimečným trendem. Tato skutečnost ukazuje na živost aktivit mladých Lužických Srbů. Dvacetiletý Srb,

jehož druhý den čekalo nejprve brzké ranní wotrowské objíždění kolem polí a následně další jízda křižáků, mi kolem čtvrté hodiny ranní vysvětloval, že „globalizace a lužickosrbská kultura se nevylučují, ba naopak!“. Já mu na to odvětila, že tahle věta bude závěrečným mottem této práce...

3. Empirická část

3.1 Přepis rozhovorů z terénního výzkumu v Lužici na Velikonoce 2014

DOTAZOVANÁ Č. 1 (žena, 53 let) – *Wotrow, sedíme venku u ní na dvorku (=dvorek její příbuzné), je sama, bavíme se česko-lužickosrbsky*

Můžete nám povědět něco o sobě, odkud pocházíte, jaké je vaše zaměstnání? - Pocházím z vedlejší vesnice Žuricy (Säuritz), také tam bydlím, tady ve Wotrowě mám tetu. Pracuji v Budyšině v Srbském institutu v archivu médií jako technický pracovník.

Jak jste se naučila srbsky? - Naučila jsem se doma, rodiče na mě mluvili srbsky. Chodila jsem také do srbských škol v Pančicích-Kukowě 8 let a pak na srbské gymnázium v Budyšině.

Jaký je podle vás současná situace srbského školství? - Těžká. Můj syn chodil do Pančic, pak tu školu zavřeli a on musel jezdit do Worklec každý den autobusem. To je daleko.

Kdybychom ho dali na německou školu, měl by to blíž.

A proč jste poslala své děti do srbské školy, i když ta německá je blíž? - Do srbské školy a na srbské gymnázium jsem je poslala, protože jsem chtěla, aby se naučily pořádně srbsky psát a číst, aby si zvykly na srbštinu a aby si vytvořili vztah k Srbům.

Jaké Vám poskytují podmínky Němci? - Všechno je dobré. V naší vesnici je nás 33 Srbů a 70 Němců, jsme tam taková směs. A máme velmi dobré vztahy.

Máte nějaké vtipy o Němcích? - Vtipy? Ne, to nemáme. S Němci trávíme čas v práci, doma ve vesnici.

Máte ve vaší vesnici nějaký spolek, nějaké místo, kde se setkáváte? - Ne, v Žuricích nemáme takové místo. Ale my se setkáváme tady ve Wotrowě v kostele. Nebo se tu slaví různé slavnosti – stavění májky, pálení ohňů...

Jak slavíte Velikonoce, vaše rodina, co děláte vy, co vaše děti, je někdo křížák? - Ano, moji dva synové jsou křížáci. U nás na dvoře máme čtyři koně. S nimi je hodně práce.

Využijete je také přes rok? Můj bratr ano. Využije je na poli, ale též jako hobby.

Co dělají při přípravách ve vaší rodině ženy, muži? - Ženy dělají všechno v domě. Muži všechno kolem koní. **Kdo zdobí koně?** Také muži.

Co symbolizuje tento svátek? - Vyjadřuje radost nad zmrtvýchvstání Krista. **Proč se jezdí na koních?** No, oni tu zprávu nesou do světa. To je ten význam.

Jak vidíte budoucnost Srbů? - (dlouhý povzdech) Nevím. Když myslím na svou rodinu nebo na moji vísku. To vypadá špatně. Moje vesnice je nyní na (jazykové) hranici, ale dřív byla v centru Lužice. Já nevím, jestli budou moje děti ještě... Dva už mají německého partnera. Ale nemyslím si, že to bude dobré. Myslím, že se to bude zmenšovat.

Kolik máte dětí? Tři. Dva syny a jednu dceru. Nejstarší syn má už syna a jeho povolání je učitel v mateřské školce v Ralbicích. Dcera má za partnera Němce a žije v Lipsku. A nejmladší syn ještě chodí do školy. No a můj nejstarší syn má partnerku, která mluví německy. On je napůl Srbka, její otec je Němec a matka Srbka. Ona rozumí srbsky, ale málo. Ale můj syn učí svého syna srbsky.

Jak jste to vnímala, že si vzal Němku? Mrzelo vás to? To se nedá takhle říct. Důležité je, jestli je to dobrý člověk.

DOTAZOVANÝ Č. 2 (muž, 62 let) – *Pančice-Kukow, stojíme na ulici, opodál na něj čeká jeho manželka a dcera s přítelem, neslyší, o čem se bavíme, do rozhovoru nezasahují, bavíme se česko-lužickosrbsky*

Jaktože umíte česky? - Mám v Praze tetu, sestru maminky, je jí 82 let. Jezdím do Prahy každý rok do Prahy, odmalička na prázdniny a pak na dovolenou.

Povězte nám něco o sobě, odkud pocházíte, jaké je vaše zaměstnání? - Jsem z Jasenca (Jasnitz), to je vesnice půl na půl německo-srbská. Mám malou firmu, autolakýrnictví a automechanika.

Jak jste se naučil srbsky? - Srbsky jsem se naučil doma. Do školy jsem chodil v Chroščicích. Střední škola byla německá. Manželka je Srbka. Děti máme 3. Jedna holka, támhle (ukazuje na dceru, ta stojí opodál s přítelem a baví se s ním anglicky) a dva synové jsou křिžáci.

Co dělá vaše dcera? - Moje dcera pracuje jako Product Design v Berlíně. Dva roky žila v Americe.

Jak probíhá Velikonoční neděle u vás v rodině? - Ráno vstaneme a jdeme na mši v půl šesté. Potom křižáci osedlají koně. Zdobení, to se stihne za jednu hodinu. Potom máme oběd u mého bratra. U něj se vejde všech 8 koní. Ty si každý rok půjčujeme ze Zwickau.

Vy jste byl křižák, kolikrát jste jel? - Ano. Jel jsem 24 krát.

Proč ne 25 krát? To byste dostal věneček. - To nešlo. Záda mám špatná. Syn starší jel 14 krát a mladší 10 krát. **V kolika letech jeli vaši synové jako křižáci poprvé?** - Starší syn začal, když já jsem přestal, je mu 34 let a jel 14 krát.

Je být křížákem prestiž? - Prestiž ne, to je tradice tady v Lužici.

Znáte původ toho svátku, jeho význam? - (dlouho přemýšlí) Nevím. To je napsané v jedné knize. Já jsem jí četl, ale nevím.

Když jste byl malý, probíhal ten svátek jinak? Bylo více či méně křížáků? - Ne víc ne, ale ten rozdíl neumím posoudit.

Jak se scházíte s ostatními Srby? - Jak je to jen možné. **V hospodě? Máte ve vaší vesnici hospodu?** - Ne, v naší vesnici není hospoda, ale tady v Pančicích ano. **Je to hospoda jen pro Srby?** - Ne, ne. Ta hospoda je tam vedle školy a vede jí mladá žena Němka a její muž je Srb.

Vaše žena je Srbka? - Moje žena jo. Tady z Pančic. **A Váš syn má Srbku?** - Ano, taky z Pančic-Kukowa. **Máte radost, že má Srbku?** Jo, jo.

- Můj syn má dva syny a ten starší má dvě dcery. A děti chodí do školky a tam mluví jen srbsky. **To je ten program Witaj?** - Ne, to je normální. Tady v Pančicích je to půl na půl. Ale oni chodí do Ralbice do školky a ta je jenom srbská.

Jaká je situace srbského školství? - To jde. To jde. **Je dost dětí, je zájem?** - Jo, jo. Máme srbskou školu v Pančicích a pak jdou do Ralbice a pak je gymnázium v Budyšině.

Co se učí v srbských školách kromě srbského jazyka? Dějiny Srbů? - Jo, to všechno mají. To je normální, jak u Vás v Česku. Já to nevidím tak... Němci říkají eeeh, srbská škola, tam nechceme. Ale ten malý ten umí oba dva jazyky srbsky i německy. To je normální. Lužičtí Srbové nejsou komplikovaní, víš?

Jak vidíte budoucnost Srbů? - Jo, jo, dobrá, si myslím, že jo.

Máte rádio, televizi, noviny? - Máme v Budyšině, televize běží v sobotu ve 12:30 na MDA.

Posloucháte rádio? - Ano. **Čtete noviny?** - Ano, obojí německé i srbské.

DOTAZOVANÝ Č. 3 (muž, 41 let) – *Ralbice, toho dne byl křížák, právě skončil, jsme ve dvoře s koňmi*

DOTAZOVANÝ Č. 4 (muž, 35 let) – *Ralbice, ráno nám domluvil ubytování u své sestry, dal nám na sebe kontakt a na odpoledne slíbil rozhovor, dovedl nás ale za DOTAZOVANÝM Č. 3, který bude podle jeho názoru lepším respondentem než on, nakonec se ale také zapojí, mluvíme anglicky*

Jaký je význam tohoto svátku? - 3) Vyjadřujem, ukazujem tím naší víru.

Jak se připravujete? - 3) Naši koně jsou půjčení z Lipska, Drážďan nebo Berlína. Za půjčení dáme 150 až 200 EUR. Platíme si to sami.

- 4) Taky si musíme obstarat speciální boty, speciální kabát a speciální klobouk. Ten je hodně

drahý. Tenhle jsem koupil za 200 EUR.

- 3) To, jo. Já jsem si koupil ten svůj na ebayi (ebay.com) za 150 EUR. 5 let starý, takže dost starý kloubouk. Ale ten chlapík, co mi ho prodal, jich měl asi dvacet a ten můj měl prý jen jednu na hlavě.

A ten oblek používáte jen jednou za rok? Nebo v něm chodíte třeba na ples? - 3) (smích)
Ne! Jenom jednou za rok na tenhle svátek, na tuhle přehlídku.

- 4) Ale ten kabát můžeme použít na pohřeb, když třeba umře soused a jste požádán, abyste nesl rakev, tak používáme stejný kabát. Ale ne jezdecké boty, ani cylindr. (smích)

- 3) Nejdražší záležitostí je to zdobení na koně.

Kdo ho dělá? - 4) Náš sedlář. (ukazuje koženou ohlávku a otěže zdobené mušlemi typu cypraea)

A proč tam jsou ty mušličky, když žijete ve střední Evropě daleko od moře? - 4) Protože to vypadá dobře. (smích) To je jediné možné vysvětlení.

- 3) Ta cena dneska je hrozně vysoká. Možná to bylo dřív levnější. Ale dneska za jedno zdobení zaplatíš 1 800 EUR.

- 4) Nebo tenhle kabát, když chceš koupit nový, tak zaplatíš 600 EUR, ne?

- 3) (sahá na jeho kabát) Ale ta kvalita není, jako u těch starých.

Předáváte si ty věci z generace na generaci? - 3) No, něco si musíš koupit. Protože, když to používáš 20 let, tak budou zničený. A tyhle kabáty jsou jen na neděli. V sobotu jsme koně zkoušeli, jeli jsme do vedlejší vesnice, ale no jsme měli jiné oblečení. Tyhle kabáty se nosí jenom v neděli.

- 4) Takže vy budete spát dnes u mé sestry? To je dobře... Tak vy jste se odpojily od vaší skupiny? (smích)

(nabízí nám pivo a cigarety)

Kdy jste poprvé jeli jako křižáci? - 3) Když mi bylo 14 let.

- 4) To ti musí být alespoň 14 let, než začneš jezdit.

A tvůj otec ti věnoval jeho kabát? - 3) Ne. **On stále jezdí?** - 3) Ne. On nikdy nejezdil. Za starých časů, třeba před 50 nebo 100 lety jezdili jen velcí sedláci, co měli koně. Tehdy nejezdilo tolik koní jako dnes, 150 až 300 koní v jednom procesí. Můj šéf říkal, že když jel poprvé, tak jich bylo jenom 40 křižáků, bylo jich hrozně málo. Protože to se nepůjčovali koně z Lipska, Drážďan nebo od Berlína. Jezdili jen majetní sedáci a ne chudí muži jako můj otec (smích).

- 4) A tady v tom dvoře dnes bylo 60 koní! Tady obědvalo 60 křižáků!

- 3) Tady byl kůň vedle koně. Dovedete si to představit, 60 hladových mužů, uaaa! (smích).

To musely ženy vařit celý den! - 3) Celý týden! Začaly už minulý týden, aby pohostily křižáky z Kůlowa. Jinak by to nebylo možné. Ale je to super...

Kolikrát už jsi byl křižákem? - 3) Já 17 krát. Ale můj partner křižák jel po 25té.

Takže měl věneček? - 3) Jo.

Kdo rozhoduje, s kým pojedáš ve dvojici? - 3) Hm, jak to vyjde. Třeba za rok může jet tady s DOTAZOVANÝM 4.

Kolik písní zpíváte? - 3) Asi 10 písní.

Ale nikdo si je nepamatuje, všichni mají zpěvníky. - 3) Jo, to jsou hrozně dlouhé písně. Já dneska jel ještě s vlajkou, v jedné ruce vlajka, v druhé otěže, takže jsem zpíval jenom po paměti.

- 4) Tady v Ralbicích ráno začínáme se 4 písněmi, pak v další vesnici další 3 písně a tak dále, pak v Kulowě... Ty písně jsou velice dlouhé.

O čem ty písně jsou? - 3) O čem? O Jesus Crist Super Star, znáš ho ne? Ty písně jsou úplně stejné jako ty, co zpíváme v kostele.

- 4) Hlavní idea je, že zvěstujeme zmrtvýchvstání Krista po okolí.

A všechna procesí zpívají stejné písně, třeba z Wotrowa nebo Chrošćic? - 3) Ne, každé procesí to má trochu jinak. Možná nějaké písně jsou stejné.

Když je dnes daleko víc koňů než dřív, ten svátek láká hodně návštěvníků. Myslíte, že je to pomáhá Srbům, že se tím zviditelníte? - 3) Ne, žádná reklama! Ne! Žádný byznys! Nic takového. Jenom modlení k Bohu, kvůli tomu to děláme.

- 4) Tady není nikdo, kdo by chtěl něco prodávat. Viděli jste někoho? Neviděli, že ne.

Zúčastujete se i dalších srbských slavností? - 3) Ani ne tak na slavnostech, ale nedávno přijel biskup a my jsem ho jeli na koních přivítat do vedlejší vesnice, stejně řazení jako na Velikonoce. A když jsme se vraceli, tak zpátky jsme jeli trochu rychleji. (smích).

Německá biskup? - 3) Ano, biskup z Drážďan, to je náš šéf. A dalšího šéfa máme v Římě.

Myslíte, že se budou počty křižáků v následujících letech ještě rozrůstat? - 3) Ne, myslím, že se budou zmenšovat. Protože mladí o to nebudou mít zájem. Protože to je fakt náročné. Jste unavený, když se vracíte domů. Je to dlouhý víkend, v pátek a pondělí se nepracuje. Když si můžeš vybrat, jestli radši nepojedeš na výlet, to je lepší, ne? Nebo hrát hry na počítači, to je taky zábavnější, ne? Nebo to taky můžeš vidět v kostele, ty nejsou tak plné

jako před 20, 30 lety.

Stane se taky, že nějaký Srb žije v Berlíně a přijede jen na Velikonoce a je křížákem? -

3) Ano, to se taky děje. Žijou v Berlíně a přijedou jen na víkend a jsou křížáky. A snad chodí do kostela i v Berlíně, protože jestli přijedou jenom kvůli té show, tak to není správně. To musíš opravdu prožívat.

Co se děti učí v srbských školách krom běžných předmětů a srbštiny? I dějiny Srbů,

náboženství? - 3) Dějiny jenom trochu. Náboženství po komunismu se učí ve škole. Ti, co se nechtějí chodit na náboženství, tak si můžou vybrat jiný předmět. Etiku, jak být dobrým kamarádem apod. Ale tady v Ralbicích je 90% katolíků.

Jaká je situace srbského školství? - 3) V tuhle chvíli dobrá. Ale byly problémy, v určitých letech bylo málo dětí. A v Německu, když máš v jedné třídě méně jak např. 10 dětí, tak se zavře ta třída a tím pádem celá škola.

Štve vás to, že vám zavřeli školu? - 3) Jo, není to dobrý. Ale co chceš dělat? To není možné financovat. Kvůli 10 20 malým dětem platit 4 učitele? Jsme naštvaní, není to fajn. Ale co můžeme dělat? Snad jen malé děti. (smích)

Ty máš děti? - 3) Jedno. **Tak přidat!** - 3) Jo, ale já jsem křížák, já nemám čas. (smích)

Chodí tvé dítě do srbské školy? - 3) Ne, jsou mu 3 roky. Ale pozor, obec Ralbice-Rosenthal, ta spojuje asi 5 vesnic dohromady, je statisticky nejmladší obcí v Sasku. V Chroščicích je totiž dům pro seniory, tak jim ta statistika rychle klesla. Proto my jsme je předběhli. (smích)

Slyšely jsme také o bilingvním projektu Witaj ve školkách. Co si o něm myslíte? - 4)

Ano, to existuje, ale tady v Ralbicích a okolních vesnicích všichni mluví srbsky. Ten program je vhodný do obcí jako je Ostritz, oblasti, kde srbštiny ubývá a oni se ji snaží zachránit.

- 3) Oni se snaží ji zachránit penězi. To je můj názor. To není úplně dobrá cesta.

A v Ralbicích jsou nějakí Němci, co neumí srbsky? - 3) Ne. Teda je jich tu pár, třeba moje žena. Teda ona není moje manželka, je to moje partnerka. Ona není Srbka. Ale náš syn umí oba jazyky. Jsou tu nějakí, co ale nejsou původem odsud. Srbů je tady alespoň 95%.

Tvoje partnerka se chce srbsky naučit? - 3) Ano, on už pár slov a vět umí.

- 4) To není o tom, jestli chce. Ona musí!

- 3) Omlouvám se, já musím běžet. **Jak se jmenuješ?** - 3) Já xxx. A ty? Vendula? Vítej do Ralbic! (smích) **A co je tvoje povolání?** - 3) Já jsem instalatér, instaluju vytápěcí systémy.

- Moje partnerka má narozeniny, je jí 25 let, tak to musíme oslavit a hodně zapít! (smích)

- Ale my jsme šťastný. Dneska to bylo dobrý. Nebyla žádná nehoda. To je super. Protože

nikdo není dobrý jezdec. Možná ta 10% jezdí pravidelně. A to je problém, když to máš jenom jako hobby a ta dlouhá cesta do Wittichenau... Ale my jsme šťastní, všechno dobře dopadlo! A já měl vlajku, ou jééé!

- 3) Mějte se krásně! Moc pozdravuj sestru DOTAZOVANÉHO 4, já s ní chodil do školy. Ahoj!

- 4) Pojd'te, dáme si pivo jinde!

DOTAZOVANÝ 4 (muž, 35 let) – sám

A v Ralbicích máte hospodu, kde se setkáváte? - V Ralbicích je hospoda, ale my tam nechodíme. Kvůli hospodskému. **Ale on mluví srbsky?** - Jó, to jo. Ale on je divnej. On se strašně snadno naštvě, když máš třeba jinej názor.

Co je tvoje povolání? - Zdravotník v ambulanci. Víte, že máme u nás v práci hodně českých doktorů? **My jsme měli nedávno takové hnutí "Děkujeme, odcházíme", spousta doktorů oděšla do Německa za lepšími platy.** - Jak se řekne česky "dobré ráno"? **Dobré ráno.** - Jé, srbsky se to řekne dobře ranje, tak to já ho příště ráno v práci můžu pozdravit srbsky a ne německy! (smích) Taky v práci máme mnoho ruských, bulharských, chorvatských doktory.

Samí Slovani a mluvíte spolu německy.

Proč myslíš, že jste jako jediní Slovani v Německu přežili dodneška? - Já nevím. Protože máme svého šéfa? David Statnik. Znáte Davida? Znáte Domowinu? On je z Ralbic a je náš šéf, a to je mladší než já! Chcete ho potkat? Tak počekajte... Dneska byl taky křížák... On je moc vstřícný a sympatický, ale možná bude vyčerpaný... Uvidíme!

DOTAZOVANÝ 5 (muž, 33 let) – Ralbice, DAVID STATNIK, šéf Domowiny, jsme ve dvoře s koňmi, bavíme se česko - lužickosrbsky

(DOTAZOVANÝ 4 nám ho představuje anglicky jako šéfa Srbů)

- Vítejte! Odkud jste? Z Prahy! Tak můžeme mluvit česky!

- Já nejsem šéf Srbů, ale Domowiny, to je taková zastřešující organizace, politická organizace Lužických Srbů. A máme také přátele v Praze, Společnost přátel Lužice. **Já jsem od nich dnes potkala xxx.** - Jé xxx, to je můj dobrý přítel! My se tady všichni známe, to je pěkné, že! **Kde se tady spolu setkáváte? Slyšela jsem odpověď, že ne v hospodě, ale v kostele, je to tak?** - Ano, podobně si to si myslím i já.

Jaké jsou lužickosrbské svátky? Slyšela jsem o stavění májky, pálení čarodějnic... - My jsme katolíci. Sasko, kraj, ve kterém bydlíme, je protestantské, ale my z Horní Lužice jsme katolíci. Pak jsou ještě Srbové v Dolní Lužici, to jsou protestanti. Hornosrbština je velmi

podobná češtině a dolnosrbština je podobná polštině. A naše svátky, to jsou všechny ty, které má katolický kalendář, takže Velikonoce, Vánoce... Ale naše Velikonoce, to je něco speciálního. Podobné svátky jsou ještě na západě Německa, tam máš "Blutritt" a "Saatritt", ale není to totéž. Je to velice katolický svátek.

Ale např. ta přítomnost koní na Velikonoce není katolická. Jak ten svátek vznik? - Já si myslím, že to bylo tak, že Srbové byli původně pohané, před křesťanstvím, před příchodem Cyrila a Metoděje. A když jsme byli katolizováni, tak se z toho staly symboly katolické víry. Jako máš velikonočního zajíce. No a já si myslím, že ty koně, to byly všechno takové symboly. Symbol moci a síly. A to se pak všechno stalo součástí těch katolických Velikonoc. Třeba pálení čarodějnic, znáte? Každá vesnice má svůj oheň a druhý den na to se staví májka. Tak to je všechno ten původní folklór.

Jak jste se dostal k Domowině? - Jsem se o to zajímal nejdřív. Byl jsem v organizaci mladých Lužických Srbů Pawk a tam jsem se stal předsedou. A pak mi říkali, že jsem dobrý kandidát do Domowiny, o politiku jsem se začal zajímat a tak.

Co dělá Domowina? - Tak předně je to organizace 7400 Srbů. Srbů je asi 60 000, nemáme přesná čísla, protože když německý stát dělá sčítání lidu, tak můžeš uvést národnost, uvádí se jen státní příslušnost, lužickosrbská národnost v dotazníku neexistuje, přesto je nás okolo 60 000 a 7400 je členů naší organizace. Předně je to naše zastřešující organizace, kde řešíme naše interní věci, a řeší se i politika.

Mají Lužičtí Srbové politickou stranu? - Ne, Domowina není politická strana, anglicky se to řekne NGO, nezisková organizace. Politiku děláme na krajské, státní a evropské úrovni. Na krajské a státní úrovni sledujeme zákony, jak se co mění, co je specifické pro náš region, jak toho můžeme využít a na evropské úrovni jsme členy organizace evropských menšin FUEN, Federal Union of European Nationalities, která spojuje 90 členských menšinových organizací. Máme také internetové stránky, tam se můžeš podívat, co všechno děláme.

Sledujete tedy veškerou legislativu. Jaká je podle vás situace ve školství? - Tak i tak.

Dobré je, že můžeme ve škole učit srbský jazyk. **Vyučuje se jen v srbštině?** - Ne v obou jazycích. Músíme hledět na to, že naše děti jsou bilingvní, kdyby se vyučovalo jen v srbštině, tak by pak nastal problém, kdyby chtěly studovat třeba biologii na univerzitě a znali by jen terminologii srbskou, měly by pak problémy. My rozeznáváme jazykovou výuku, tedy němčinu, srbštinu a potom odbornou výuku, biologie, zeměpis, fyziku, chemii atd. Ta jazyková výuka je od 9 do 11 hodin týdně. Máme také jazykové koncepty, např. koncept 2+,

to máš 2 řeči, srbština, němčina + angličtina nebo francouzština, co si vybereš. Děti jsou rozděleny do skupin na ty, co umí dobře srbsky, chodily do srbské školky, doma mluví srbsky, to je jazyková skupina 1, pak je skupina 2, co umí méně a skupina 3 jsou ti, co jdou do školy a umí jen německy. Máme všechny tyto kategorie, týdně mají 5 hodin srbštiny a 4 hodiny němčiny. A u těch odborných předmětů, těch je myslím 8, z nich se od 3 do 5 učí v srbštině a ostatní v němčině. Ale tady v Ralbicích je všechno v srbštině, protože ten učitel na ně mluví hlavně srbsky. Třeba na matematiku mají německou knihu, ale oni o tom povídají srbsky. Ten větší díl je srbsky, ale to určité minimum musí být v němčině, protože jsou bilingvní. A já to vidím na našich dětech, máme 3 děti a ten Matteo, kterému je 5 let, my s ním mluvíme jen srbsky a němčinu on se učí přes televizi. Dívá se tam na ty pohádky a takhle on se učí ty obě řeči. Máme i německé přátele, kteří chodí k nám domů, s nimi si také může povídat německy. To je právě skvělé, že děti mohou ve škole studovat jak srbský, tak německý jazyk. Když pak chtějí studovat univerzitu, tak máme sorabistiku je v Lipsku, a když studuje třeba biologii na univerzitě v němčině, tak máme takové odborné slovníky, kde se může dozvědět tu terminologii i v srbštině.

Co smíšená manželství, je to častá věc? - To rozhodně. Myslím, že to je pro nás něco normálního, že to nevnímáme jako nic problematického. Ty děti se snadno naučí oba dva jazyky. Máme i takový program ve školkách, ten se jmenuje WITAJ, znáte to? Ano. A funguje to? Jo jo, to funguje. Děti poslouchají srbské pohádky a zpívají srbské písničky a takhle si na ten jazyk navyknou. A když se tyto školky regionálně akceptují, tak to má velice pozitivní efekt.

Nestává se, že ve smíšených manželstvích nastávají spory, jak budou děti vychovávat?

Nestává se, že např. Němka evangelička nechce vychovávat dítě jako katolíka? - My nemáme tolik evangelických Srbů...

Ale ve smíšeném manželství, když je matka Němka a evagelička? Aaah, když je Němka věřící? - Já si nevybavuju žádný případ, kde by byly výrazné problémy. Ať už je partner věřící nebo ateista, Srb nebo Němec, je to otázka domluvy, určení priorit, zda ten partner akceptuje, z čeho vychází ten druhý. V tom opravdu nevidím problém.

A ještě zpět k legislativě pro srbského školství, jaká jsou ta negativa? Poskytuje vám německá strana dobré podmínky? - Problémy vycházejí z toho, že žijeme v demokracii a demokracie je přece ten princip, že vyhrává většina a ne menšina. A když to ta většina nechce, pak máme problém. Proto my se musíme snažit nacházet partnery v politice, máme hodně

přátel např. ve straně CDU (křesťanskodemokratická unie), kteří nám pomáhají. To je skvělá věc, protože to je taková stálá konstantní politická strana v německé politice. Ale samozřejmě je to náročné, protože máš lobbistické skupiny a v Berlíně je jich pět tisíc a my jsem jenom jedni z nich. A na evropské úrovni je jich patnáct tisíc a my jsme také jedni. To je těžké se prosadit. Ale my na to jdeme často přes různé akce, kulturní události. máme folklórní festivaly nebo v roce 2012 jsme byli na Europiádě, fotbalové mistrovství menšin, to jsou věci, které jsou vidět, které všichni rádi akceptují...

A co Velikonoční křížácké jízdy? Pomáhá to k Vašemu zviditelnění? - To pomáhá! To pomáhá! Dnes jsme byli v televizi, na jedné regionální stanici, a to má taky dopad, když to lidi vidí. Ale musíme si dávat pozor na to, abychom nebyli chápáni jen jako místní folklór. To je pro Srby docela problém, my neustále opakuju, že nejsme pouze folklór, my máme taky svůj jazyk, jsme národ...

Jak vidíte budoucnost Lužických Srbů? - Musíme být realisté, to je fakt. Hlavní řeč je v tomto státě němčina. V Evropě se v každém státě se hovoří nějakým oficiálním jazykem, ale každém státě je také nějaká menšina. A tam je vždycky problém, aby se ten jazyk prosadil. Tam je třeba dobrá organizace, nastavit dobrý systém, jak o tu řeč pečuješ. My máme naše školy, to je dobrá věc. Máme naše instituce, v Budyšině je Srbský institut, tam se také starají o srbský jazyk. A to je škoda, že vy už zítra odjíždíte, že byste se tam mohli podívat... A důležité je, že ti normální lidé to vidí. Ale ta řeč a ta naše budoucnost, to je záležitost srdce. Pokud tam je to srdce, ten jazyk, tak ja tam pak i budoucnost. A jestli máme tu budoucnost nebo nemáme, to já nevím. Ale zajímavé je, že porodnost Němců je asi jedna celá něco dítěte na jednu ženu, zatímco u Srbů je to asi tři. Takže možná, pokud to takhle půjde dál, nebudem menšina, ale většina! (smích) Pokud si udržíme náš jazyk, pak máme dobré vyhlídky na naši budoucnost.

No, já se velmi raduji, že se zajímáte o Lužické Srby! Máte nějaký kontakt, e-mail, facebook...?

DOTAZOVANÝ 5 (muž, 29 let) – Wotrow, na Velikonoční neděli jsem ho potkala na kole, oslovila ho (zaujal mě černošským vzhledem), neměl čas, pomáhal křížákům, ale dal mi kontakt a slíbil rozhovor, jsme na ulici, v autě sedí manželka s dítětem, která do rozhovoru zasáhne

Můžeš nám nejprve povědět něco o sobě, odkud pocházíš, co děláš za zaměstnání? -

Jmenuji se xxx, je mi 29 let, mám ženu a dítě, kterému jsou 2 roky, a žijeme v Drážďanech.

Tvoje žena je Srbka? - Ano a mluvíme spolu srbsky. **Jak ses naučil srbsky?** - Doma od rodičů. Rodičové jsou také Srbové. Jsem adoptovaný. A pocházím a vyrostl jsem ve Wotrowě.

Jak se zapojuješ do srbského života? - Zpívám v chorále. Hraju na klávesy v metalové skupině, v srbské metalové skupině. **Máte moderní srbskou kapelu? Tu jste založili?** - Ano. S kamarády z Wotrowa.

- Pak jsem ještě v jedné kapele, s tou hrajeme na pohřbech a svatbách, tradiční srbskou hudbu.

Jaké je tvé zaměstnání? - Jsem učitel. **V němčině?** - Ne, v srbštině. **V Drážďanech?** - Ano, v srbské školce, děti od 1 do 3 let. **Máte tam ten bilingvní projekt Witaj?** - Ne, je to čistě srbská školka. Ale spolupracujeme s lidmi z tohoto programu. **V Drážďanech jsou také Srbové?** - Ano, studenti a mladé rodiny a ti chtějí vychovávat děti v srbštině, a proto tam máme 2 školky.

Mohu se zeptat, jaké je zaměstnání tvojí ženy? - (odpovídá manželka) Asistentka v IT firmě.

Jak se zúčastňuješ Velikonočních jízd? - Letos je to podruhé, co nejsem křížák, abych si více užil rodiny. **Kolikrát jsi jel před tím jako křížák?** - 13 krát. **Když jsem tě potkala, vypadalo to, že máš nějakou důležitou funkci.** - To jsem něco někam vezl. Jenom jsem pomáhal kamarádům křížákům.

Jak tedy vypadá Velikonoční neděle ve vaší rodině? Připravujete nějaké speciální jídlo?

- Ne, my to máme spíš jako prázdniny.

- (odpovídá manželka) V neděli navštěvujeme své rodiče, nemusíme nic dělat. (smích) A trávíme čas s rodinou...

Jak vypadá život ve Wotrowě? Všichni tam mluví srbsky? - Ano, 90% lidí mluví srbsky.

Máte nějaké místo, kde se setkáváte s vašimi přáteli? - Máme tam klub mladých a taky zkušebnu kapely. **Jak se jmenuje ten klub mladých?** - Jmenuje se O2, to je od latinského Ob origem, zpět ke kořenům.

Organizujete nějaké aktivity v klubu mladých? - Jo, různé tradice, nebo fotbalové zápasy, nebo různé párty...

A ještě jedna otázka. Jak vidíte budoucnost Srbů? - Nikdy nezahyneme! A já to vidím všechno pozitivně!

Co situace se školou pro vaši dceru, je všechno v pořádku? - (odpovídá manželka) My žijeme v Drážďanech, víš, a tam může chodit do školky, ale už tam není škola. Takže plánujeme, až dceři bude 6 let nebo 7 let, že se přestěhujeme do Lužice. A střední škola, ta je

v Budyšíně. Ale univerzita srbská, to už bude problém. (smích) Ale, víš, my jí chceme dát možnost naučit se srbsky, a co bude dělat, až j bude 18 let, to je její věc. Možná odjede do Ameriky tak něco. (smích)

3.2 Přepis rozhovorů z terénního výzkumu v Lužici na Velikonoce 2016

(jedná se o pozdější přepisy částí hovorů do terénního deníku po paměti)

DOTAZOVANÝ 7 (muž, 57 let) – *Žuricy, na dvoře domu, s otec je přítomen i syn, připravují koně, zastavili jsme tu na kole a jsme spontánně srdečně zváni, bavíme se česko-lužickosrbsky*

- Dobrý den, odkud jste! **Z Prahy!** - Praha! Tam jsem byl před dvaceti lety a viděl jsem pražské Jezulátko a byl jsem pivo U Fleků!

- Máte kde spát? Nechcete spát u nás? **Děkujeme, my ale spíme ve Wotrově.** - U koho spíte? **U xxx. To nám domluvil DOTAZOVANÝ 5, kterého znám.** - Ten chodil tady se synem do stejné školy! Tak kdyby tam nebylo možno, tady je možno spát.

- A co dělá DOTAZOVANÝ 5? Bude letos křižákem? **Myslím, že ne, má malé děti.** - To není žádný důvod, já měl taky děti a jezdil jsem!

Kolikrát jste byl křižákem? - Začal jsem jezdit v 15 letech a jel už jsem 42 krát, z toho jsem 2 krát nemohl, jednou jsem byl na vojně a podruhé jsem měl zlomenou nohu.

Kolik máte dětí? Mají srbské partnery? - Mám 3 děti, 2 dcery a jednoho syna. Jedna dcera má Němce, s ním má dvě děti a ty vůbec neumí srbsky. Moji vnuci umí říct srbsky jen děkuji. (tváří se rozmrzele) A tady syn chodil s Němkou, ta se s ním rozešla o Vánocích. Ale to nebyla holka pro něj...

(vyzvou mě, abych nasedla na koně)

Takže zítra pojedu jako křižák s vámi! - (velký smích) To nejde, dyť nejsi muž!

- Ale přijď na naši slavnost, na slavnost Těla a Krve Páně, v klášteře Róžant, kde jde procesí, družki, jako nevěsty.

Takže můžu být družka? - (velký smích) Nemůžeš, dyť nejsi vdaná!

DOTAZOVANÝ 8 (muž, 31 let) – *syn*

Co děláš za práci? - Já pracuju se dřevem. Celá rodina pracuje v zemědělství, staráme se o krávy, kozy, slepice, maminka mlíkuje. Koně jsou naše, takže si je nemusíme půjčovat na zítřejší jízdy.

(aby nám udělal radost, začíná popěvovat v srbštině píseň „Já mám koně, vraný koně“, pak se ale zarazí a přestane)

- Víte dneska se ještě zpívat nesmí. Ještě neskončilo období půstu.

Vy držíte půst? Nesmíte jíst maso? - Ne, to záleží, každý si zvolí sám, v čem se postí. Já jsem si zvolil alkohol a cigarety. Až zítra dorazíme z jízd křížáků, tak budeme moci pít, kouřit, veselit se, dneska ještě ne.

- Víte o půstu se nemusí mluvit, je to soukromá věc. Nebo jinak, ne, že se o tom nemá mluvit, ale není cílem se tím vytahovat, taky by se měl udělat dobrý skutek.

Ty opravdu věříš v Boha, že? To víš, že jsem občas smutný (v souvislosti s rozchodem s přítelkyní), ale přece se nepůjdu oběsit! V tomhle, vždycky najdu útěchu v kostele. A vím, že chci mít přítelkyni a pak s ní děti.

DOTAZOVANÁ 9 (žena, 23 let) - *Wotrow, naše ubytovatelka, bavíme se anglicky*

Jaké je tvoje zaměstnání? - Jsem sociální pracovnice pro mladé katolíky, organizuji volnočasové aktivity. **A zaměstnání tvého manžela?** - Ten je fyzioterapeut, pracuje v Budyšině.

Jak vidíš budoucnost Lužický Srbů? Dobře! Matka mého manžela, když byla mladá v době NDR, tak uměla mluvit jen málo mluvit srbsky. Na Srby se koukalo z patra, za své srbství se spousta lidí stydělo. Byla to taková doba. Dnes mluví má tchýně perfektně srbsky. Dnes jsme své srbství hrdí!

Nevidíš problém ve smíšených manželstvích? - Ne! Naopak! Smíšenými manželstvími můžeme své počty rozšířit! Kdyby si bral jen Srb Srba, tak nás bude méně. Ale musíš si najít dobrého Němce, který bude souhlasit také se srbskou výchovou. Za sebe musím přiznat, že jsem moc ráda, že mám za manžela Srba. Mám to o moc jednodušší.

A můžu se zeptat, čeho jsi si zdržovala při půstu? - Jistě. Sladkého a čokolády. (začervená se)

DOTAZOVANÁ 10 (žena, 26 let) – *Wotrow, v klubu po sobotní vigilií, seznamuji se se dvěma dívkami, bavíme se česko-lužickosrbsky*

Jaké je vaše zaměstnání? - Kamarádka je zdravotní sestra, objíždí staré lidi tady v několika vesnicích a pečuje o ně. Já jsem učitelka na základní škole v Budyšině, učím je srbštinu. Studovala jsem sorabistiku v Lipsku.

Jaká je situace ve škole v Budyšině, máš ve třídě samé srbské děti? - Právě, že ne. Učím malé děti od 1. do 4. třídy. Ve třídě mám z 20ti žáků jen 6 Srbů, srbština je pro ně cizí jazyk.

Proč se Němci hlásí na srbskou školu, proč se chtějí učit srbsky? - Protože ta škola je moderní, nově opravená, také máme velice mladý kolektiv učitelů a dobrou pověst. Srbština není ten hlavní tahák. Je to těžké, ony mi tam některé holčičky brečí, když píšou, že

nerozumí... A hlavně, od 5. do 8. třídy půjdou zase někam jinam zase jinam a zas to všechno zapomenou.

DOTAZOVANÝ 11 (muž, 20 let) - *Wotrow, pozdě v noci v klubu po sobotní vigílii, seznamuji se dvěma 20 letými chlapci, jeden je šéf tohoto klubu ve Wotrowě, bavíme se anglicky, německy, česko-lužickosrbsky*

- Studuju technický obor v Drážďanech. V Drážďanech znám kolem 50 mladých Srbů a stýkáme se. A když děláme večírky s mými srbskými a německými kamarády, a my Srbové zazpíváme své národní písně, tak se to Němcům moc líbí.

(pointa hovoru je:) - Globalizace a lužickosrbská kultura se nevylučují! Ba naopak!

- Důkazem toho je, že tady spolu sedíme, dobře se bavíme, a mluvíme srbsky, česky, německy, anglicky...!

(DOTAZOVANÝ 11 mi následně poslal soupis svých názorů písemně)

Můžeš mi vysvětlit, proč si myslíš, že globalizace a lužickosrbská kultura se nevylučují?

- Naše srbská kultura je malým ostrůvkem v německém moři. Máme svůj jazyk a svou kulturu, ale taky mluvíme německy, protože naše okolí je německé. Cítíme se ale být víc spřízněni s ostatními Slovy než s Němci. To je můj pohled na věc, možná si to nemyslí všichni. Podle mě ale globalizace znamená právě tohle, to propojení lidí i nadálku, podle toho, jak když to cítíš. A navíc jsem slyšel o studii, která tvrdí, že lidé, kteří vyrůstají v dvojjazyčném prostředí, pak mají větší schopnost učit se nové jazyky. Naučit se nový jazyk přináší možnosti dozvědět se o nových kulturách. To je podle mě globalizace. Neříkám, že to dělají všichni, zejména starší lidé jsou v tomhle ohledu často dost konzervativní, ale samotná skutečnost, že vyrůstat se dvěma jazyky je výhoda a ne nevýhoda, je skvělé! Myslím, že každý se musí rozhodnout sám za sebe, zda je otevřený světu, novým technologiím, objevování jiných kultur, či nikoliv. Chci tím říct, že to, že jsme Lužičtí Srbové, nám nebrání, abychom byli otevření světu a jeho současným možnostem. Naše srbství nás obohacuje, naše dvojjazyčnost nám otevírá dveře k novým příležitostem, není to překážka, naopak, je jen na nás, jak k příležitostem, který nám současný svět nabízí, přistupujeme.

Jaké vidíš rozdíly mezi lužickosrbskou a německou a globální většinovou kulturou?

- Hlavní rozdíl je v počtu lidí, kteří mluví srbsky a kteří mluví německy. Nás, srbského lidu, je jen asi 30 000 a to je důvod, proč máme silnější pocit spolutnosti a sounáležitosti, než má německá většina. Dalším důvodem, proč jsme spolu tak spřízněni je, že téměř všichni Lužičtí Srbové jsou silně věřící katolíci. Z toho vychází spousta tradičních zvyků, které nás také

spojují. A to myslím, že Němci nemají. Necítí se být tak spřízněni. A mě se líbí, že my mladí Lužičtí Srbové hodně držíme spolu. Já se ale účastním taky spousta akcí, kde jsem pohromadě s Němci i Srby a vůbec tam nejsou žádné problémy.

Čím je lužickosrbská kultura atraktivní pro mladé lidi jako jsi ty?

- Pro mě znamená domov. V tomhle rychlém světě je hezké, když je něco stabilního a stálého, je důležité mít se o co opřít. Dalším důvodem je ta sounáležitost, jak jsem o tom psal v odpovědi výše, a pocit určité výjimečnosti, protože jen málo lidí mluví tímto jazykem a mají tyto jedinečné zvyky.

Vidíš smysl v udržování lužickosrbských tradic a proč?

- Samozřejmě! Tradice jsou naší velice důležitou součástí, charakterizují nás. Bez nich bychom měli jenom jazyk a ten by časem zaniknul. Tradice chrání náš jazyk před zaniknutím, protože nám připomínají, kde jsou naše kořeny.

Myslíš si, že vedle starých tradic je důležité vytvářet i současnou kulturu (např. metalová kapela v lužickésrbštině)? Znáš lidi, kteří takhle tvůrčí?

- Ano, vím, že mnoho mladých lidí produkuje lužickosrbskou uměleckou tvorbu. Máme opravdu dobré muzikanty, některé kapely hrají metal, rock, atd. Můj spolubydlící má kapelu a ti používají texty srbských lidových písní a kombinují s rockem a ska. Zní to úžasně! Před dvěma lety zúčastnili soutěže (Emergenza) a byli fakt dobří. Vyhráli tam 3. nebo 4. kolo a pak hráli v Berlíně. Já taky hraju v srbské coverband a můj kamarád je úspěšný DJ. To jsou jen některé příklady, ale existuje mnoho mladých lidí, kteří jsou tvůrčí v lužické srbštině.

Mají Lužičtí Srbové jako menšina dobré podmínky v Německu?

- Abych byl upřímný, v této otázce nejsem moc informovaný. Existují nějaké zákony na podporu naší menšiny, ale nevím, v čem ta podpora spočívá. Také máme nějaké srbské politiky.

Proč se zavírají lužickosrbské školy (např. v Chrošćících, Pančících-Kukově)?

- Tady si také nejsem jistý, protože jsem byl dost malý, když se to stalo a nesledoval jsem to. Ale myslím, že důvodem bylo, že byly moc malé třídy a nebylo dost učitelů pro tolik malých tříd s malým počtem dětí, tak se rozhodli školy uzavřít udělat větší třídy. Takhle si to myslím, ale jestli tam byl i jiný důvod, to nevím. Ale vím, že existuje program, který podporuje mladé Srby, když se rozhodnou stát učitelem. Myslím, že tenhle program jim zajistí pracovní místo ve škole hned po dokončení školy.

Děkuju ti moc! A konečně poslední otázka. Jak vidíš budoucnost Lužických Srbů, jen

krátce.

- Víím, že moje děti se budou učit srbsky a doufám, že i ostatní mladí lidi to tak mají. Mnoho mých kamarádů to má stejně jako já, a proto vidím naši budoucnost dívám pozitivně. Musíme najít dobrou rovnováhu mezi našimi tradicemi a současným světem. Pokud to zvládneme a nezapomene přitom, kde jsou naše kořeny, pak si myslím, že má naše kultura velkou šanci přežít.

DOTAZOVANÁ 12 (žena, 29 let) – *Wotrow, rodinná velikonoční snídane, kde je asi 50 lidí, povídám si s matkou dvou dětí 1 rok a 4 roky starými, mluvíme česko-lužickosrbsky*

Jak na děti doma mluvíte? Jen srbsky? - Ano, do 3 let jen srbsky. Pak ve škole s programem Witaj se naučí i německy, a nebo z televize.

Jsi doma na mateřské? – Ne, pracuji jako učitelka na gymnáziu v Budyšině. Učím srbštinu a hudební výchovu.

V Budyšině prý chodí do srbských škol hodně Němců, je to tak? - Ano, ve třídách polovina Němců. Důvod je jednak, to, že platíme za prestižní školu. Naše škola je moderně renovována, vybavena novými technologiemi. **Jak to?** - To dotuje Sasko, ale stejně jako všem. My jsme renovovaly před 6 lety, jiné třeba před 13ti, takže tam ty technologie za tu dobu zestárly. A taky máme dobrou pověst, že náš kolektiv učitelů je kvalitní a mladý.

Jak vidíš budoucnost Lužických Srbů? - (pokrčí rameny, dlouho váhá) To je těžké, těžké. Asi nakonec jazyk zahyne, ale národní povědomí zůstane. Ale jestli to nastane už u dětí našich dětí...

Jaké máte vztahy s Němci? - Všechno je supr. Je pravda, že když jsem byla malá, ve škole mi nadávali „Schwein Sorben!“ a třeba v Pančicích-Kukowě propíchnávali Němci Srbům pneumatiky, ale dnes už se to neděje. Obecně jsou vztahy s Němci moc dobré.

- Problémy nejsou, jen já mám víc sourozenců, všichni mají za partnery Srby, ale jedna sestra Němce. A když je rodina takhle pohromadě, nastává problém, máme všichni kvůli němu mluvit německy?

Co si myslíš o zrušení školy v Chrošćicích? - No, to je velká škoda! Ale v tom období, kdy byla škola zrušena, byla demografická krize v celém Německu, v těch několika letech bylo málo dětí. Teď už je zase hodně dětí a ve školách nejsou pro ně kapacity, hlavně ve školkách. **A nezazlíváš to Němcům, že tu školu zavřeli?** – Ne, to ne. To je otázka financí.

DOTAZOVANÝ 13 (muž, 32 let) – CLEMENS ŠKODA, *kulturní a zahraniční referent Domowiny, seznámila jsem se s ním na rodinné snídani, studoval kulturní management (bc.) a evropská studia (mgr.), byl na Erasmu v Praze, mluví výborně česky*
(domluvili jsme se na rozhovor přes skype)

Mě by v prvé řadě moc zajímala tvá pracovní pozice kulturního a zahraničního referenta v Domowině, co je náplní tvé práce?

- Doufám, že ti to budu umět všechno vyjmenovat, já jsem doma, v práci bych ti to vyjmenovat z outlooku, tak snad ti to bude takhle stačit! Já jsem jeden ze čtyř referentů Domowiny, jeden je na ekonomiku, jeden na média a jeden na vnitřní záležitosti, ten se třeba stará o spolky. Ale já jsem referent pro kulturu a zahraničí. Jako sekretář musím koordinovat různé výbory, kam se volí 9 lidí na určité období z různých spolků, každý výbor má svoje téma, např. památníky, ocenění nebo nějaký dočasný program a ti pak rozhodují a tom svém tématu. Pak o tom vydávají prohlášení a to musím taky koordinovat, nebo doporučujeme nějaké aktivity svazovému předsednictvu, sledujeme legislativní regulace, ale to je už moc teoretické, jsou to takové politické procesy. Tak to jsou ty výbory, to je takový celoroční standard. Potom připravujeme folklórní festivaly, Europeadu nebo takový velký kongres, který potřebuje dva roky přípravy, tam jsem jeden z těch hlavních organizátorů. Potom jsou aktuální témata, například bylo teď téma zápis na seznam německého nemateriálního kulturního dědictví, kam jsme napsali žádost, a byli jsme úspěšní a dostali jsme ten status na úrovni Německa, takže my jsme teď důležití jako kölnský festival například.

Super. Gratuluji! Co je tedy přesně z vaší kultury nemateriálním dědictvím?

- Kandidovali jsme s lužickosrbskými tradicemi v koloběhu roku. Ten další krok bude, že požádáme v Paříži na UNESCO, ale tam ještě potřebujeme kampaň a tak dále a tam ještě potřebujeme toho moc moc připravit. Takže tohle jsou takové týmy, který se zabývají aktuálními výzvami. Dále já každoročně připravuji slovanský seminář, setkání slovanských menšin. A další část mé práce je odpovídat na veškerou korespondenci, co přijde ze zahraničí, veškerý zájem o lužickosrbskou kulturu a toho hodí opravdu hodně. Taky mám spousta dotazů ze strany ministerstva kultury Saska, kteří chtějí vědět, jaké mají Srbové kulturní vztahy například s Českem nebo s Kanadou, protože saský premiér tam pojede, takže tyhle vědomostní přípravy taky musím dělat já. A nebo nějaké skupiny studentů jednou na exkurzi do Lužice, tak to také pak řeším já. Stačí ti to tak?

Jistě. A jak je Domowina financovaná?

- Domowina je financovaná ze zálohy za serbski lud, teď nevím, jak je to přesně, myslím, že je to 9 000 000 EUR od svazu Německo, 6 000 000 EUR od Saska a 4 000 000 EUR od Braniborska na rok. A to jsou tři partneři, kteří dají peníze do tohoto fondu. Ty penízy pak rozdělí mezi například Srbský institut, Srbské muzeum a například taky Domowině. Myslím, že tak nějak to je, můžeš se pak podívat na stránky zálohy za serbski lud.

Podle tvého názoru máte dost finančních prostředků?

- Jak to mám říct, člověk nikdy nemá dost peněz. To znamená, máme hodně ideí a nápadů, které nemůžeme financovat, protože jsou moc drahé, například digitalizaci našeho webu, speciální korigující počítačového programu od Microsoft. Ale na druhou stranu, když srovnáš všechny menšiny v Evropě, když se na to podíváš objektivně, musíš říct, že Srbové mají dobré vybavení. Že je to tak, že máme dobrou reputaci mezi politiky jako Domowina. Teď nevím, jestli slyšela, že jsme byli o českého premiéra Sobotky, nebo David Statnik, náš předseda, se občas sejde s braniborským nebo saským ministerským předsedou. To je dobrý signál pro lužickosrbskou menšinu, že jsme vidět. Například Okcitánci nebo Bretonci ve Francii nejsou jako menšina uznání. Některé menšiny jsou uznány, například Chorvatsku je česká menšina uznána politicky, mají práva a tak dále, ale nedostanou moc finančních podpory, dostanou jen něco málo na knihy. Ale Lužičtí Srbové jsou uznáni politicky a dostanou ještě dobré peníze, s kterými můžou pracovat. Já to vidím v evropském kontextu a tam máme dobré postavení mezi menšinami.

Když jsem byla v Lužici, všimla jsem si, že existuje mladá živá kulturní tvorba jako třeba metalová kapela v lužické srbštině. Podporujete i současné umění nebo se spíš folklór?

- Podporujeme všechno, když vidíme, že to má dobrý vliv pro lužickosrbskou substanci. Třeba podporujeme fotbal, protože jsme viděli, že Europeada 2012 mohla vybudit entuziasmus mezi Srby a vidíme tam fotbal jako ten prostředek, jo? Ten prostředek přenosu pro srbskou věc. A jestli je to pop nebo metal nebo folklór. Třeba ta metalová kapela DeyziDoxs, o které ty mluvíš, těm jsem platili dopravu do Polska na koncert. Nebo takový srbskou punkovou kapelu, která je populární. A rozhodujeme o tom vždycky v kontextu, jestli ta věc nás nějak propaguje, nemusíme to vždycky řešit finančně, ale třeba je někam přihlásíme a dáme kontakty, oni pak třeba vyhrají soutěž a tím se zviditelníme.

Téma mé práce se částečně týká i těch Velikonočních jízd, tak se chci zeptat, zda i ty nějak podporujete. Protože to je vaše velké kulturní dědictví.

- Ne. To je tak, že ty jízdy, to je katolická tradice. A to ještě kompletně funguje bez jakékoliv podpory institucí. A to si myslím, že je dobře tak. Že to prostě funguje jako živá nábožina, živá religiona, rozumíš tomu? To je prostě něco tak přirozeného srbského, jak Čech, když pije pivo, tak Srb jezdí na koni. A že Čech pije pivo, to nepotřebuje podporu, víš? A každý se sám stará. A to je myslím nejlepší cesta pro nás, že takové věci samy fungují.

A ty jsi křižerjo?

- Jo, jo, jo. Příští rok po devatenácté.

Ty teda mluvíš velice pozitivně o podmínkách Lužických Srbů, ale já se zkusím zeptat na nějaká negativa. Rušení lužickosrbských škol. To už bylo dřív, já si to pamatuju asi tak před deseti lety...

- Tenkrát já jsem ještě nebyl referent. Já jsem tehdy taky protestoval. Mnoho lidí říká, že to byla tragédie pro srbský národ. Problém je, že v politickém procesu jsou rozmanité názory. Ale na poli školství také máme nějaká práva, že třeba k otevření ročníku musí Němci mít 2 třídy po 20 dětech, tedy celkem 40, nám stačí jen jedna třída po 20 dětech. A moc nás to bolí, že nemáme dostatečný počet dětí pro některé ročníky. Máme tam deficit. Tím pádem pak do srbských škol musíme brát kvůli počtům také Němce, kteří neumějí srbky a pak jsou to míšené třídy... Ale máš pravdu, tam máme deficit.

A tak nezlobíte se, že vám německá strana nevyjde více vstříc?

- Jak to myslíš?

Třeba, že by snížili počty žáků nutných k otevření třídy. Třeba by stačilo 10 žáků.

- No, tak to by bylo úplně nejlepší! (smích) Ale myslím, že i v této oblasti je Domowina ve vyjednávacím procesu a na dobré cestě. Nejlepší by pro nás bylo, kdybychom dosáhli i školní autonomie, nejen kulturní. Například v tomhle je dánská menšina v Německu dál. Ale já v tomhle nejsem expert, to bys mohla oslovit paní Bržanowou z Witaj, to bych mohla případně zprostředkovat, kdybys chtěla. Já totiž, co se týče školství nejsem takový expert, abych ti mohl na všechno přesně odpovědět.

A poslední otázka, tu pokládám každému, jak vidíš budoucnost Lužických Srbů?

- Já ji vidím pozitivně, protože máme teď všechny možnosti ve svých rukách. To znamená, máme svobodu, to znamená, že nám neřekne stát, že nemusíme, nesmíme, nebo tak něco, máme kompletní svobodu. Je to takový filosofický dotaz, musíme na tom dělat, aby byla

Evropa živa. Jestli takové věci bilingvnost jsou hodnotou, potom mají Srbové budoucnost a já jsem optimista vidím, že teď máme s internetem nový jazykový prostor například. Máme teď novou generaci, která má větší sebevědomí. Takže máme otevřené možnosti a záleží to prostě na nás. A myslím si, že s pozitivní energií, máš lepší budoucnost, než s negativní, když každý den si na to negativně myslíš. S pozitivní energií máme dlouhou budoucnost.

ZÁVĚR

V tomto kvalitativním výzkumu jsme se ptali na otázky, zda a na čem je budován pocit odlišnosti Lužických Srbů od svého německého bezprostředního okolí, jak probíhá soužití s německým prostředím obecně a jak se tento pocit u respondentů generačně mění. Podle dotazovaných jsou hlavními rozdíly jednoznačně jazyk, náboženské vyznání a udržování vlastních tradic, což podle jejich názoru může v německých obyvatelích vyvolávat pocit strachu z neznáma. Většina respondentů mluvila o přátelském soužití s německým okolím bez jakýchkoli problémů. Pokud někdo zmiňoval potíže v koexistenci s německou populací majoritní kultury, pak mluvili v minulém čase. Oproti válečné době a období socialistického režimu se již tato generace nemusí bát žádných postihů a svobodně může svou etnicitu projevovat.

Dalšími výzkumnými otázkami bylo, jaké mají Lužičtí Srbové podmínky v současném Německu jako původní menšina, proč se ruší lužickosrbské školy, a jak sami vnímají svou budoucnost. Co se týče dodržování menšinových práv, zatížena svou vlastní optikou jsem respondentům při dotazování na toto téma podsouvala doplňující otázky typu „Nezazlíváte Němcům, že vám zavřeli školy?“ „Neměli by vám dát Němci lepší podmínky?“ „Zlobíte se na ně kvůli tomu?“. U účastníků tohoto kvalitativního výzkumu jsem se však setkala s naprostým nepochopením, proč by měli mít jiné podmínky než jejich majoritní německé obyvatelstvo. Rušení lužickosrbských škol je trápilo a považovali to za velkou ztrátu. Důvod však viděli v malém počtu dětí a často po tomto konstatování navrhovali řešení této problematiky na své straně, a to ve zvýšení vlastní plodnosti. Otázka na budoucnost svého vlastního etnika pak vyvolala široké spektrum možných odpovědí na celé optimisticko-pesimistické škále. Setkala jsem se Lužickými Srby, kteří nevěděli, proč by se o svou budoucnost měli bát. Jiní odpovídali rozhodně: „Nikdy nezahyneme!“ Nejčastější reakcí však byly obavy společně s nadějí v lužickosrbskou budoucnost. I majitelé pesimistických vyhlídek sdíleli ke svému etniku emoční pouto. Tvrdili ale, že jsou realisté, a předpovídali nejprve postupný zánik užívání jazyka, což bude mít za následek pozvolný zánik i celé etnické identity.

U dotazu na smíšená manželství se respondenti shodovali na tom, že mít za partnera Lužického Srba či Srbku je snazší. Pokud je ale německý partner ochoten se naučit lužickou srbštinu a vychovávat děti lužickosrbsky, pak to považují za dobrou strategii, jak rozšířit své řady. Pakliže se ale německý partner lužickou srbštinu nenaučí, nastává praktický problém při

rodinných setkáních, kdy se pak musí celá rodina přizpůsobit a hovořit německy. Strategii endogamie by si toto etnikum při svém nízkém počtu ani nemohlo dovolit. Příkladem může být jeden respondent s černošským vzhledem, který byl lužickosrbskými rodiči adoptován a který si v plné míře osvojil lužickosrbské kulturní hodnoty, byl velice pro-vlastenecky volnočasově i pracovně aktivní a plně začleněn do komunitního života.

Z prvotního seznámení se s lužickosrbskou povahou vyplynuly ještě dva otazníky. První je, jak je možné, že se Lužičtí Srbové udrželi jako etnická menšina až dodnes. Podíváme-li se na dějiny Lužických Srbů, standardním exogenním opatřením jejich oslabení bylo napříč dějinami realizováno přeložením faráře či učitele do německy mluvící oblasti. Lužičtí Srbové se nikdy nedomáhali svých národnostních práv násilnou cestou, naopak jejich zbraní byla tradičně konzervativnost, pasivita a izolace. Lužičtí Srbové jsou bilingvní, mají dvojí identitu a tu situace přepínají. Mají i dvojí verzi svého příjmení, německé jméno používají v německém prostředí, srbské jméno v srbském prostředí. Za ta staletí se naučili v případě potřeby nasadit mimikry a s okolním prostředím dokonale splynout. Jsem přesvědčena, že příčina udržení se Lužických Srbů do dnešní doby je z velké části způsobena jejich schopností se svým okolím koexistovat.

Z prvotního vstupu do terénu vycházel ještě jeden poslední otazník, a to, jak jsou mladí Lužičtí Srbové kompatibilní s dnešní dobou. Fakt, že se lužickosrbská identita opírá ryze o venkov, musí zákonitě vyvolávat dilemata především u mladých lidí, kteří mají studijní a pracovní ambice, jež mohou naplnit jen ve větších městech. Na základě výsledků výzkumu bylo zjištěno, že mezi mladými se rozvíjí živá kultura (např. metalová kapela v lužické srbštině apod.), mají své kluby, pestrý společenský život i v rámci svých vesnic. Ve městech mimo původní oblast Lužice se však vytváří nová komunita mladých, v Drážďanech vznikly vzhledem k potřebě dvě lužickosrbské školky, navazující lužickosrbské školy jsou zas jen v Lužici. Pokud si tedy mladí lidé chtějí lužickosrbskou identitu udržet, musí hledat způsob, jak tento rozpor ambicemi a lužickosrbskou identitou řešit, často na úkor vlastního komfortu.

„Globalizace a lužickosrbská kultura se nevylučují, ba naopak!“

Julian Bulang, 20 let

Seznam literatury:

- ANDERSON, Benedict. Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu. Překlad Petr Fantys. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 9788024614908
- BARTH, Fredrik. Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference. Long Grove: Waveland Press, 1998. ISBN 9780881339796
- ČERMÁK, Radek, MAIELLO, Giuseppe. Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2011. ISBN 9788086735092
- ERIKSEN, T., H. Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě. Překlad Tereza Kuldová (z norštiny) a Marek Jakoubek (z angličtiny). Praha: Triton, 2007. ISBN 9788072549252
- ERIKSEN, Thomas Hylland. Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy. Překlad kolektiv překladatelů pod vedením Marka Jakoubka. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. ISBN 9788074190537
- ERIKSEN, Thomas Hylland. Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál. Překlad Hana Loupová. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073674656
- FRENCL, Alfons. Křižerjo. LND, Budyšin 1992. ISBN 9783742007339
- GELLNER, Ernest. Národy a nacionalismus. Překlad Jiří Markus. Praha: Hříbal, 1993. ISBN 9788073250232
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788026202196
- HOLÝ, Ladislav. Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti. Překlad Zdeněk Uherek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001.
- HOBBSBAWM, Eric, RANGER, Terenc. The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 9781107604674
- HRABAL, M. Jazyk, jímž porozumíš větru: antologie lužickosrbské poezie. Praha: Protis, 2007.
- HRABOVÁ, Libuše. Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: Veduta, 2006. ISBN 9788086829189
- HROCH, Miroslav. Evropská národní hnutí v 19. století: společenské předpoklady vzniku novodobých národů. Praha: Svoboda, 1986.

- HROCH, M. V národním zájmu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 9788071062981
- KALETA, Petr. Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého, Praha: Masarykův ústav - Archiv AV ČR, 2006. ISBN 9788086495415
- RAPPAPORT, Roy A. Ritual and Religion in the Making of Humanity. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 9780521296908
- RUSSELL, Bernard, H. Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches. Oxford: AltaMira Press, 2011. ISBN 9780759112421
- SILVERMAN, David. Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka. Bratislava: Ikar, 2005. ISBN 9788055109044
- ŠATAVA, Leoš. Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 9788086429830
- ŠATAVA, Leoš. Etnicita a jazyk: teorie, praxe, trendy: čítanka textů. Brno: Tribun EU, 2013. ISBN 9788026305170
- TŘEŠTÍK, Dušan. K významu christianizace při vytváření státu, In: Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935). Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 9788071061380
- BOHÁČ, Zdeněk. Velikonoční jízdy v Lužici; In: Český lid 53, 1966.
- GRÉGR, Richard. Lukavecké jízdy po osení. Lidé a Země. 2008/3.
- HIRT, Tomáš. Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu. (online) Antropoweb, 2007.
- HOLOMKOVÁ, Marta. Lužičtí Srbové v NDR a SRN: kulturně-politická transformace. Praha: Karlova Univerzita, Institut mezinárodních teritoriálních studií, 2008. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Volker Zimmermann.
- KRAJČA, Milan. Objíždění polí ve Wotrowě. Česko-lužický věstník. 2011/3.
- PALATA, Luboš. Poslední Lužičtí Srbové. Lidové noviny. 9. 4. 2010.
- ŠATAVA, Leoš. Jazyk, etnicita a Lužičtí Srbové; In: Slovanský přehled. 2006, roč. 92, č. 2, s. 301-312.
- ŠATAVA, Leoš. Etnická identita, jazykové postoje a recepce kultury u žáků lužickosrbských škol. In: Český lid; Etnologický časopis. Ethnological journal. Praha: Etnologický ústav AV

ČR 93, č. 4, 2006, s. 337-348.

ŠATAVA, L. Roviny lužickosrbských národních snah: mezi primordialismem a (post)modernismem. Konferencje Badania nad mniejszości ami. Varšava: 2015

ŠATAVA, Leoš. Roviny novodobé lužické a lužickosrbské identity: Lužickosrbské elementy jako společný jmenovatel lužického regionalismu; In: Studia Ethnologica Pragensia, 2012, č. 2, s. 49-53.

ŠATAVA, Leoš. Výročí chróscické vzpoury. Česko-lužický věstník. 2001/9.

VÍŠEK, Z. Nejzápadnější Slované – Drevané. In: Listy 6/2014

VACULÍK, Ludvík. Za Budyšinom napravo. In: Lidové noviny 17.8. 2004

VYDRA, František. Tonoucí ostrovy: vyprávění o těch, kteří jsou našimi sousedy, a na něž přesto tak často zapomínáme. Tišnov: Sursum, 1999.

Informační brožury:

Velikonoce u Lužických Srbů. (NOWAKOWA, Lenka. LEŽBOR, Rafael. Serbska kulturna informacija LODKA, Budyšin/Bazutzen: 1995) Překlad: ŠATAVA, Leoš. Budyšin: 1997.

Serbja – Serby. Lužičtí Srbové. (STOCK, Milena. Serbska kulturna informacija LODKA, Chósebus: 2001.) Překlad: ŠATAVA, Leoš. Společnost přátel Lužice. Praha: 2005.

Lužice a Lužičtí Srbové dnes. HÄRTEL, Hanuš a kol. Společnost přátel Lužice. Praha: 2007. Společnost přátel Lužice. KALETA, Petr. MALEC, Miloš. Společnost přátel Lužice. Praha: 2009.

Katolicky. Lužickosrbsky. S láskou k životu. (LESCHBOR, Rafael. Towarstwo Cyrila a Metoda. Budyšin: 2012) Překlad: ŠLECHTA, Pavel. Budyšin: 2012.

Televizní a rozhlasové pořady:

Velikonoce v Lužici a pod Lužickými horami. Česká televize. 24.4. 2011

Historie.cs: Jak přežili Lužičtí Srbové. Česká televize, 21.11. 2015

PALATA, L. Velikonoční jízda, největší svátek Lužických Srbů. Český rozhlas. 19.4. 2014

Internetové stránky:

<http://www.sorben.org>,

<http://ski.sorben.com>

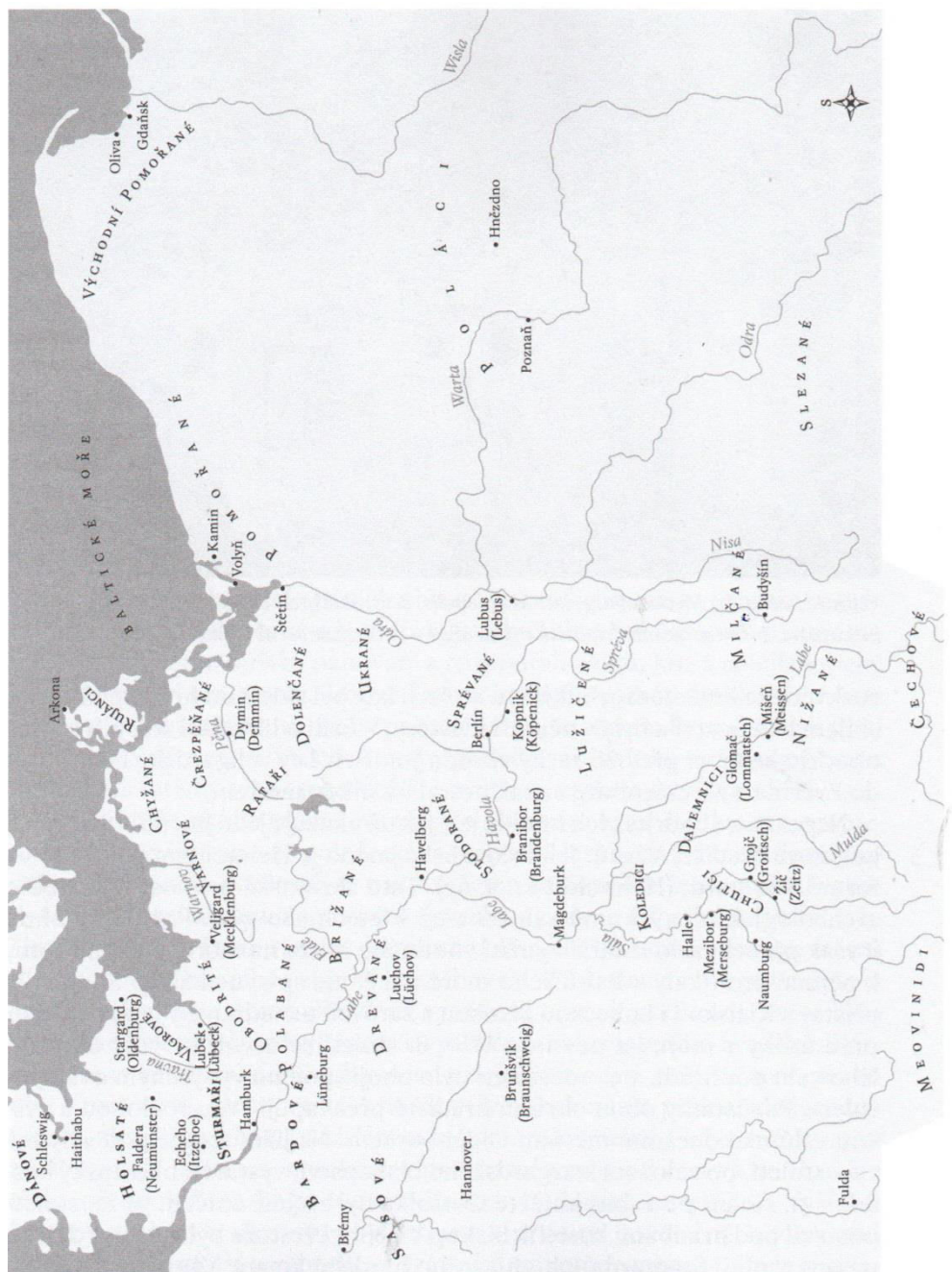
<http://www.luzice.cz>

<http://www.domowina-verlag.de>

http://www.sorbisches-gymnasium.de/sorbisch/ueber_uns/geschichte

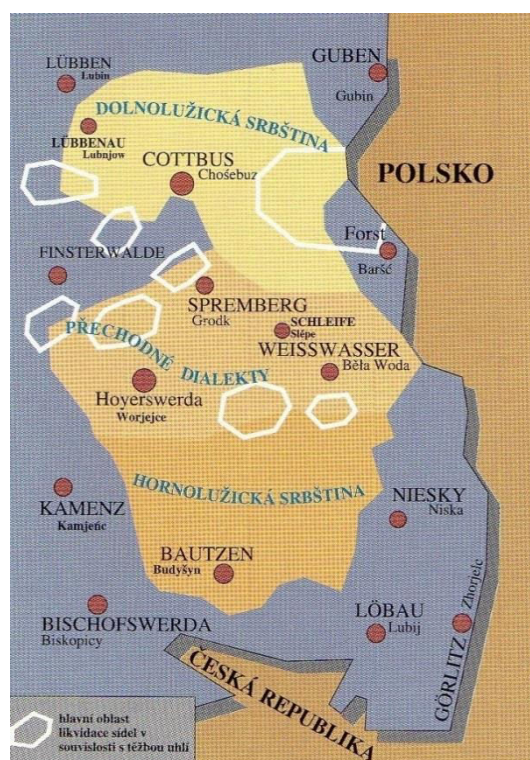
Seznam obrázků:

Obrázek 1 – mapa Polabských Slovanů (HRABOVÁ, Libuše. Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii. České Budějovice: Veduta, 2006.)

Kmeny Polabských Slovanů. Obodrité – Vágrové, Polabané, (vlastní) Obodrité, Varnové a Brižané. Lutici – Rujanci, Chyžané, Črezpěhané, Rataři, Dolenčané, Ukrané, Sprévané a Stodorané (Havolané). Srvové – Dalemnici (Glomači), Koledici, Chutici, Nižané, Lužičané a Milčané.

Obrázek 2 a 3 – mapa jazykové oblasti (Serbja – Serby. Lužičtí Srbové. (STOCK, Milena. Serbska kulturna informacija LODKA, Chóšebuz: 2001.) Překlad: ŠATAVA, Leoš. Společnost přátel Lužice. Praha: 2005.; Lužice a Lužičtí Srbové dnes. HÄRTEL, Hanuš a kol. Společnost přátel Lužice. Praha: 2007.)

Obrázek 4 – mapa Velikonočních jízd (FRENCL, Alfons. Křižerjo. Budyšin: Domowina, 1992.)

